

Produksjon og markedsforhold

Offentlig forvaltning

Henholdsvis 19 og 3 prosent av BNP ble anvendt til konsum og investeringer i offentlig forvaltning i 2006. I faste priser vokste disse anvendelsene med 2,2 og 8,9 prosent fra 2005, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Målt i løpende priser var konsumet i offentlig forvaltning, definert i egen boks, på 415 milliarder kroner i 2006. Dette utgjør 32 prosent av det totale konsumet i Norge, som også inkluderer konsum som er direkte finansiert av husholdninger og ideelle organisasjoner. Som det forklares i egen boks, deles det offentlige konsumet i kollektivt og individuelt konsum. Individuelt konsum, som er det offentlig finansierte konsumet som tilordnes husholdningene, utgjorde 267 milliarder kroner i 2006. Dette tilsvarer omtrent en tredel av det konsumet husholdningene selv finansierer direkte, og som var på 836 milliarder kroner i 2006. Til sammenligning var denne andelen bare rundt en firedel for 10 år siden. Utviklingen reflekterer blant annet at offentlig individuelt konsum av helse og sosial omsorg har økt i denne perioden.

Offentlig produksjon i 2006 beløp seg til 425 milliarder kroner i løpende priser og var noe høyere enn det offentlige konsumet. Avviket skyldes dels at private selv betaler for en del av det offentliges vare- og tjenestetilbud gjennom gebyrinntekter og dels at det offentlige har overføringer i form av naturalia til husholdningene; jamfør egen boks. I 2006 utgjorde bruttoproduktet i offentlig forvaltning 14 prosent av BNP. Lønnskostnadene utgjør den største delen av offentlig forvaltnings bruttoprodukt. Det er viktig å være klar over at beregningene av offentlig bruttoprodukt ikke inkluderer avkastning av den offentlige kapitalen. Dette betyr at det offentliges bidrag til BNP undervurderes sammenlignet med privat virksomhet.

Antall utførte timeverk i offentlig forvaltning økte med 1,0 prosent fra 2005 til 2006, mens sysselsettingen økte med 2,4 prosent. Dette var en økning i antall sysselsatte på nesten 17 000 personer, til 722 200 personer. I perioden 1996-2006 økte antall sysselsatte personer i offentlig forvaltning med 68 900 personer. Det aller meste av økningen fant sted innenfor helse- og sosialtjenester; se figur. Offentlig forvaltnings

Offentlig forvaltnings utgifter, etter formål i prosent av totale utgifter. Utgiftsandel i prosent

	1995	2001	2005*
Totale utgifter i løpende priser. Millioner kroner	446 691	630 176	765 944
Totalt	100,0	100,0	100,0
Alminnelig offentlig tjenesteyting	12,0	11,9	10,2
Utøvende og offentlig tjenesteyting	2,5	4,2	3,7
Internasjonal økonomisk bistand	1,9	1,9	2,3
Offentlige gjeldstransaksjoner	5,9	4,3	3,1
Annet	1,7	1,5	1,1
Forsvar	5,0	4,4	3,8
Offentlig orden og trygghet	1,8	2,2	2,2
Næringsøkonomiske formål	11,6	9,4	8,3
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	3,2	2,3	1,9
Transport	5,4	4,3	4,7
Annet	3,0	2,8	1,7
Miljøvern	1,1	0,5	0,4
Boliger og nærmiljø	1,4	0,3	0,5
Helsepleie	13,7	16,4	17,3
Medisinske produkter, hjelpemidler og utstyr	1,5	0,7	1,6
Helse tjenester utenfor helseinstitusjoner	3,6	2,3	3,8
Sykehustjenester	8,1	12,7	11,0
Annet	0,5	0,7	0,9
Fritid, kultur og religion	2,4	2,4	2,5
Utdanning	13,2	13,7	14,1
Grunnskoler og førskoler	4,6	5,9	6,0
Videregående skoler	3,6	3,2	3,0
Universiteter og høyskoler	3,4	3,4	3,6
Annet	1,6	1,2	1,5
Sosial omsorg inkl. trygder og pensjoner	37,3	38,9	40,7
Sykdom og uførhet	9,4	14,6	15,6
Alderdom	14,5	12,4	12,8
Barn og familie	6,9	7,1	7,4
Arbeidsledighet	2,6	1,4	1,7
Annet	3,9	3,4	3,2

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Konsum i offentlig forvaltning og BNP for Fastlands-Norge. Årlig volumendring i prosent

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Konsum i offentlig forvaltning	1,5	0,6	2,7	3,3	3,4	3,1	1,9	4,6	3,1	1,7	1,5	1,8	2,2
BNP for Fastlands-Norge	3,6	3,3	4,1	5,2	4,1	2,6	2,9	2,0	1,4	1,3	4,4	4,5	4,6

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Produksjon og konsum i offentlig forvaltning

Med unntak av kommunal vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet, omsettes ikke offentlig produksjon i ordinære markeder. Dermed mangler man priser til å verdsette produksjonen på samme måte som i privat sektor. I nasjonalregnskapet beregnes derfor produksjon i offentlig forvaltning som summen av produksjonskostnadene. Det betyr at produksjonen i offentlig forvaltning settes lik summen av lønnskostnader (bruken av egen arbeidskraft), kapitalslit (bruken av egen produksjonskapital), produktinnsats (varer og tjenester som offentlig forvaltning anvender til sine produksjonsformål) og netto næringskatter på egen virksomhet, hvorav offentlig forvaltnings bruttoprodukt defineres ved de to første komponentene. Netto næringskatter representerer små beløp siden det bare er få typer avgifter det offentlige betaler, for eksempel motorvognavgift. Det offentlige mottar ikke nærings subsidier.

Konsum i offentlig forvaltning er definert som utgifter til varer og tjenester disponert av forvaltningen. Disse utgiftene verdsettes som produksjonskostnadene fratrukket gebyrinntekter og tillagt overføringer i naturalier til husholdningene, definert som offentlig forvaltnings kjøp/betaling av varer og tjenester fra private aktører som videreformidles til husholdningene.

Gebyrinntektene består av egenbetalinger på offentlige tjenester. Inntekter fra kommunale tjenester utgjør den største delen. Eksempler på dette er brukerbetalinger for hjemmetjenesten, oppholdsbetaling i barnehager og skolefritidsordninger, samt årsgebyrer knyttet til vann, avløp og renovasjon. Denne privatfinansierte delen av offentlig produksjon regnes som en del av husholdningenes konsum. Økte gebyrinntekter innebærer dermed økt konsum i husholdningene og redusert konsum i offentlig forvaltning, og gir opphav til avvik mellom offentlig produksjon og offentlig konsum.

Størstedelen av overføringene i form av naturalier til husholdningene er betaling for ulike helse- og omsorgstjenester, legemidler og annet medisinsk utstyr levert fra private aktører. Det offentliges finansiering av skolebusskjøring utført av private busselskaper er et annet eksempel. De siste årene har kommunale tjenester i økende omfang blitt lagt ut på anbud. En slik omlegging innebærer at offentlig forvaltning går fra å produsere tjenestene selv til å betale private for å tilby tjenestene til husholdningene. Dette regnes som overføringer til husholdningene i form av naturalier, og omleggingen påvirker i utgangspunktet ikke offentlig forvaltnings konsum. En slik privatisering av produksjonen betyr derimot at man får økt forskjell mellom offentlig konsum og offentlig produksjon.

Konsumet i offentlig forvaltning deles i to hovedkategorier, kollektivt konsum og individuelt konsum. Tjenester som alminnelig offentlig tjenesteyting, forsvar og politi, hører til den første gruppen og kan ikke knyttes til den enkelte konsument. Det individuelle konsumet i offentlig forvaltning er utgifter som offentlig forvaltning finansierer, men som husholdningene forbruker, og som kan knyttes til den enkelte konsument. Eksempler på dette er blant annet undervisningstjenester, helsetjenester og sosial- og omsorgstjenester.

Konsum og produksjon i offentlig forvaltning i løpende priser. Milliarder kroner

	1999	2005*	2006*
Produksjon i offentlig forvaltning	292,2	401,8	425,0
Gebyrinntekter (-)	45,6	52,4	53,4
Produktkjøp til husholdningene (+)	21,2	40,5	43,3
= Konsum i offentlig forvaltning	267,8	390,0	415,0

andel av samlet sysselsetting har holdt seg stabil på 30 prosent siden 1992, men sett i et lengre tidsperspektiv har den steget fra 17 prosent i 1970. Tilsvarende andel av totalt utførte timeverk utgjorde 26 prosent i 2006. At andelen timeverk er lavere enn andelen sysselsatte, indikerer at det er flere som arbeider deltid i offentlig forvaltning enn i arbeidslivet for øvrig.

Tabellen for offentlig forvaltnings utgifter viser totale offentlige utgifter fordelt på formål etter den internasjonale standarden for formålsguppering COFOG – Classification of functions of the government. De totale utgiftene omfatter løpende utgifter, inkludert utgifter til offentlig konsum, og kapitalutgifter.

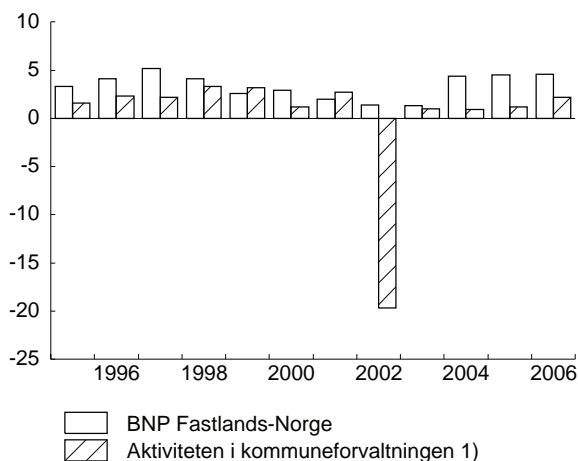
Grupperingen *sosial omsorg inklusive trygder og pensjoner* legger beslag på godt over en tredel av de totale utgiftene, og disse utgiftene har de senere år vokst markert. I 2005 utgjorde utgiftene til sosial omsorg mv. 312 milliarder kroner. Veksten i disse utgiftene drives først og fremst av vekst i folketrygdens utgifter til sykepenge og uføreytelser. I 2004 og 2005 ble det registrert nedgang i sykefraværet sammenliknet

med 2003. Folketrygdens utbetalinger av sykepenge ble redusert i dette tidsrommet, men dette ble mer enn oppveid av økte uføreytelser som følge av flere uføre.

Etter en moderat nedgang i 2001 har utgiftene til alderspensjon økt gjennom perioden og frem til og med 2005. Fra 2004 til 2005 økte utgiftene knyttet til alderdom med 5,0 prosent. Slutten av 1990-tallet og de første årene etter århundreskiftet har vært preget av moderat vekst i antall alderspensjonister. Veksten vil bli sterkere om få år, når de store fødselskullene fra etterkrigstiden etter hvert blir alderspensjonister. Utgiftene til arbeidsledighetstrygd i form av dagpenge gikk ned fra 2004 til 2005. Dette henger sammen med nedgangen i registrert arbeidsledighet.

Den nest største utgiftsposten i offentlig forvaltning er *helsepleie*, og denne delen av offentlig forvaltning har lagt beslag på en stadig større andel av offentlige utgifter. Økningen må ses i sammenheng med økt satsing på eldreomsorg og helse på slutten av 1990-tallet, jamfør blant annet Handlingsplanen for eldreom-

Aktiviteten i kommuneforvaltningen og BNP Fastlands-Norge. Volumendring fra året før Prosent

1) Fra 2002 er spes.helsetj. overført fra kommune til statsforvaltn.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sorg 1998-2001, Opptrappingsplanen for psykisk helse 1999-2006, Nasjonal kreftplan 1999-2003 og Plan for utstyrsinvesteringer ved norske sykehus 1998-2002.

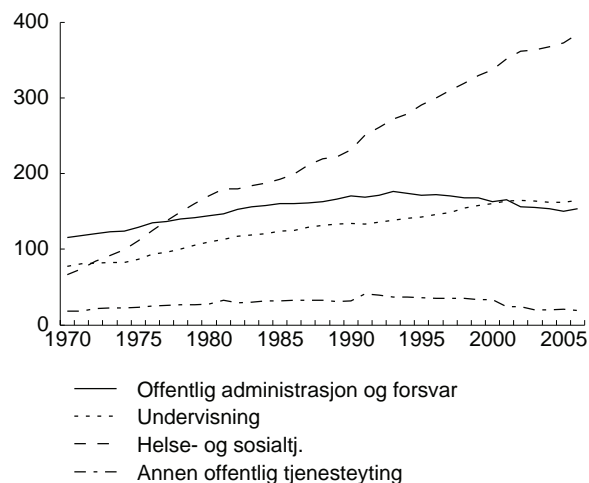
Utgiftsandelen til *utdanning* har økt siden 1995, vesentlig som følge av økte utgifter til grunnskoler knyttet til grunnskolereformen. Utgiftene til *næringsøkonomiske formål* har økt relativt mindre enn samlede offentlige utgifter, og andelen falt fra 11,6 prosent i 1995 til 8,3 prosent i 2005.

Også veksten i utgiftene til *alminnelig offentlig tjenesteyting* var svakere enn i samlede utgifter i denne perioden. Utgiftsandelen falt fra 12,0 til 10,2 prosent. Lavere utgifter knyttet til offentlige gjeldstransaksjoner bidro til dette.

Statsforvaltningen

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall steg konsumet i statsforvaltningen med 0,8 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser. Konsumet i statsforvaltningen i løpende priser var på om lag 217 milliarder kroner i 2006, tilsvarende 52 prosent av det offentlige konsumet og om lag 10 prosent av BNP. Forsvarskonsumet gikk ned med 1,5 prosent fra 2005 til 2006, målt i

Sysselsatte i offentlig forvaltning 1000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

faste priser. I 2005 måtte Forsvaret iverksette innsparingstiltak som følge av merforbruket i 2004. En del av tiltakene har blitt videreført i 2006. Det sivile konsumet (utdanning, helse- og sosialomsorg, offentlig administrasjon mv.) økte med 1,1 prosent, målt i faste priser. Statens finansiering av individuelt konsum i forbindelse med utdanning og helse- og omsorgstjenester utgjorde 59 prosent av samlet statlig konsum, hvorav drøyt fire femdeler var finansiering av helse- og omsorgstjenester.

Antall sysselsatte personer i staten økte med 1,2 prosent fra 2005 til 2006. I forsvaret gikk sysselsettingen ned med 0,8 prosent. Det er vedtatt to langtidsplaner for omlegging og modernisering av Forsvaret i periodene 2002-2005 og 2005-2008. Én av målsettingene i dette arbeidet er bemanningsreduksjon og lavere personeldriftskostnader. Sysselsettingen i sivil statlig forvaltning økte med 1,4 prosent fra 2005 til 2006. Innenfor helse- og omsorgsvirksomhet, som består av de statlige helseforetakene, rusmiddelomsorg og barnevernsinstitusjoner, økte antall sysselsatte personer med 0,5 prosent, mens det innenfor undervisning (universitetene) var 1,1 prosent færre sysselsatte. Antall utførte timeverk i statsforvaltningen var

Nøkkel tall for offentlig forvaltning. Løpende priser. Milliarder kroner

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Nettofinansinvestering							
Offentlig forvaltning, påløpte verdier	227,9	204,8	141,2	116,3	194,0	295,7	413,9
Statsforvaltningen, bokførte verdier	178,6	221,2	132,0	136,9	167,2	264,6	371,0
Kommuneforvaltningen, bokførte verdier	-5,5	-8,7	6,9	-15,8	-10,4	-3,3	3,1
Offentlig forvaltning, påløpte verdier, prosent av BNP	15,4	13,3	9,2	7,3	11,1	15,2	19,0
Omfanget på offentlig forvaltning							
Utgifter i offentlig forvaltning, prosent av BNP	39,3	41,0	44,0	45,5	42,6	39,5	38,0
Konsum i offentlig forvaltning, prosent av BNP	19,3	20,6	22,1	22,5	21,4	20,1	19,3
Utførte timeverk, prosent av samlet sysselsetting	26,2	26,4	26,6	26,6	26,5	26,3	26,0
Påløpte skatter, prosent av BNP	42,6	42,8	43,1	42,2	43,2	43,6	44,6

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nærmere om utgifter til helse

I tillegg til utgifter gruppert etter formål omtalt i teksten, utarbeider Statistisk sentralbyrå et eget helseregnskap som følger retningslinjene i OECDs system for helseregnskap: A System of Health Accounts; se www.ssb.no/emner/09/01/helsesat/. I forhold til hva som defineres som helsepleie i COFOG-grupperingen av utgifter etter formål, er definisjonen av helseutgifter i helseregnskapet noe videre. Blant annet vil mesteparten av utgiftene til pleie og omsorg av eldre og funksjonshemmede klassifiseres som helseutgifter i helseregnskapet, mens det i COFOG-grupperingen hovedsakelig vil klassifiseres under *sosial omsorg inkl. trygder og pensjoner*. Helseregnskapet omfatter i tillegg alle utgifter, enten de er offentlig eller privat finansierte. I følge foreløpige tall for 2005 var de totale helseutgiftene i Norge nesten 176 milliarder kroner. Beløpet tilsvarer om lag 9 prosent av BNP. Til sammenlikning utgjorde andelen 8,5 prosent i 1997. Veksten i helseutgiftene var særlig sterk på slutten av 1990-tallet som følge av den økte satsingen på helse og omsorg.

Fordelingen av helseutgiftene etter type tjeneste viser at den største utgiftsposten er relatert til sykehustjenester, som utgjorde nesten 30 prosent av de samlede helseutgiftene i 2005. Utgifter til eldreomsorgen (sykehjemsplasser og hjemmebasert helsetilbud) utgjorde om lag 26 prosent av helseutgiftene. Denne andelen har økt siden 1997, blant annet som følge av handlingsplanen for eldreomsorg.

84 prosent av helseutgiftene i 2005 ble finansiert av det offentlige. Det betyr at det offentlige andel av helseutgiftene er 11 prosent over det som klassifiseres som helse ifølge COFOG. Ser man offentlige utgifter til helse i forhold til totale offentlige utgifter, viser tallene at helseandelen økte gjennom perioden fra 16 prosent i 1997 til 19 prosent i 2005. Det betyr at utgiftene til helse har økt mer enn utgiftene til andre offentlige tjenester. Sett i et internasjonalt perspektiv, viser tall fra OECD at Norges helseutgifter som andel av BNP er på linje med land som Island, Frankrike og Canada, men noe under USA, Sveits og Tyskland. Sammenligner man derimot helseutgifter per innbygger (kjøpekraftskorrigerte og i felles valuta), ligger Norge i øvre sjikt sammen med Sveits og Luxemburg, og har utgifter per innbygger som er nesten 60 prosent over gjennomsnittet for OECD (OECD Health at a Glance 2005).

uendret fra 2005 til 2006. Det var to arbeidsdager mindre i 2006 enn i 2005. I tillegg til økt sykefravær bidro dette isolert sett til å trekke ned veksten i utførte timeverk i forhold til veksten i sysselsatte personer. Statsforvaltningen sysselsatte 260 900 personer i 2006, tilsvarende 11 prosent av landets samlede sysselsetting. I statlig undervisning, samt i helseforetakene, barnevern og lignende, var det henholdsvis 33 600 og 117 800 sysselsatte personer i fjor, mens annen statlig virksomhet sysselsatte 109 500 personer.

Bruttoinvesteringene i fast realkapital i statlig forvaltning steg med 12,9 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser. Den sterke veksten skyldes hovedsakelig

investeringene i forsvaret. Den første av fem fregatter ble overlevert i andre kvartal i 2006. Som følge av dette var investeringene i forsvaret på 3,9 milliarder i andre kvartal 2006, mens gjennomsnittet for de andre kvartalene var 0,6 milliarder. Leveringen av den andre fregatten, som etter planen skulle funnet sted i fjerde kvartal 2006, har blitt utsatt til april 2007. Innenfor helseforetakene, rusmiddelomsorgen og barnevernsinstitusjonene (helse- og omsorgstjenester) falt investeringene med 1,3 prosent, mens investeringene i annen statlig virksomhet økte med 0,8 prosent. Bruttoinvesteringene i statsforvaltningen var på 29,7 milliarder kroner i fjor, tilsvarende 7,4 prosent av samlede bruttoinvesteringer i fast realkapital. I offentlig administrasjon (som også omfatter veier, broer mv.) og tjenester tilknyttet transport ble det investert for 12,8 milliarder kroner i fjor, mens investeringene innen helse- og omsorgstjenester var på 7,7 milliarder kroner. Mye av dette er knyttet til de store byggeprosjektene ved St. Olavs Hospital i Trondheim og sykehuset i Akershus.

Kommuneforvaltningen

Ifølge foreløpige anslag var konsumet i kommunal forvaltning, som også omfatter fylkeskommunene, på 197,9 milliarder kroner i fjor, tilsvarende 48 prosent av konsumet i offentlig forvaltning og 9 prosent av BNP. Konsumet i kommunal forvaltning steg med 3,7 prosent i fjor, målt i faste priser. Verdien av det individuelle kommunale konsumet, som hovedsakelig består av utdanning og helse- og omsorgstjenester, utgjorde 80 prosent av kommunalt konsum i fjor. Drøyt halvparten av dette igjen var helse- og omsorgstjenester, der mesteparten er knyttet til pleie og omsorg for eldre og funksjonshemmede og til barnehagedrift. Volumveksten i det individuelle kommunale konsumet har vært sterkere enn i det kollektive kommunale konsumet de fire siste årene.

Lønnskostnadene i kommunal forvaltning steg med 6,3 prosent i fjor, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Dette skyldes økte timelønnskostnader på 4,4 prosent og en økning i antall utførte timeverk på 1,6 prosent. Innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning økte antall utførte timeverk med henholdsvis 2,9 og 1,3 prosent fra 2005 til 2006. I annen kommunal virksomhet (offentlig administrasjon, kultur, vannforsyning og renovasjon) ble antall utførte timeverk redusert med 1,5 prosent.

Antall sysselsatte personer i kommuneforvaltningen økte med 3,1 prosent fra 2005 til 2006. Innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning (grunnskoler og videregående skoler) gikk antallet sysselsatte personer opp med henholdsvis 4,3 og 2,1 prosent. Sysselsettingen i annen kommunal virksomhet falt med 0,2 prosent. Det er registrert en økning i tallet på deltids-sysselsatte, særlig innenfor helse- og omsorg. Sammen med økning i sykefraværet forklarer dette at veksten i antall sysselsatte er sterkere enn veksten i utførte timeverk innenfor kommunale helse- og omsorgstjenes-

Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter etter art.
Millioner kroner

	2004	2005	Anslag 2006
A. Totale inntekter	206 389	218 388	240 913
Formuesinntekter	14 753	14 126	15 993
Skatteinntekter	101 255	107 746	120 205
Andre løpende overføringer	89 020	95 555	104 139
Overføringer innen off. forv.	85 981	92 128	100 874
Andre overføringer	3 039	3 427	3 265
Driftsresultat ¹	1 361	961	576
B. Løpende utgifter	206 123	214 037	229 388
Formuesutgifter	6 870	6 758	7 300
Overføringer til private	21 334	21 784	22 695
Andre løpende overføringer	1 971	1 760	1 447
Konsum i kommuneforvaltningen	175 948	183 735	197 946
Lønnskostnader	130 989	136 897	145 515
Produktinnsats	52 053	52 565	55 313
Kapitalslit	16 509	17 738	18 749
Gebyrer (-)	-33 184	-34 443	-34 281
Korr. driftsresultat	1 361	961	576
Produktkjøp til husholdninger	8 220	10 017	12 074
C. Sparing (A-B)	266	4 351	11 525
D. Kapitalutgifter	10 680	7 651	8 406
Nettoinvestering i fast realkapital	11 025	8 468	9 601
Bruttoinvestering i fast realkapital	27 534	26 206	28 350
Kapitalslit (-)	-16 509	-17 738	-18 749
Netto kjøp av tomter og grunn	-1 520	-1 738	-1 891
Kapitaloverføringer	1 175	921	696
E. Totale utgifter (B+D)	216 803	221 688	237 794
F. Nettofinansinvesteringer (A-E)	-10 414	-3 300	3 119
Overskudd før lånetransaksjoner	-10 414	-3 300	3 119

¹ Driftsresultat i kommunal vannforsynings-, avløps- og renovasjonsvirksomhet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ter. Det var i alt 461 200 sysselsatte personer i kommuneforvaltningen i 2006. De sysselsatte utgjør 21 prosent av landets sysselsatte, mens antall utførte timeverk utgjør 15 prosent av alle utførte timeverk. Tallene reflekterer at det er mange deltidsansatte i kommuneforvaltningen. Kommunal undervisning og helse- og omsorgstjenester sysselsatte henholdsvis 131 200 og 266 300 personer i fjor, mens annen kommunal virksomhet sysselsatte 63 700 personer.

Ifølge foreløpige anslag for kommunal forvaltning økte bruttoinvesteringene i fast realkapital med 5,0 prosent i 2006, målt i faste priser. Innen helse- og omsorgstjenester økte investeringene i 2006 med 5,7 prosent. Dette skjedde etter et fall på 18,7 prosent i 2005, som hovedsakelig har sammenheng med at handlingsplanen for eldreomsorg (1998-2001) fortsatt var under utfasing, og at kommunene inntil da fortsatt hadde mottatt store tilskudd for sykehjem- og omsorgsboligbygg som var planlagte eller igangsatte innenfor handlingsplanperioden. Økningen i investeringene i 2006 i denne sektoren henger sammen med målet om full barnehagedekning innen utgangen av 2007. Det har vært høyt tempo i barnehageutbyggingen i

Produktivitetsmåling for offentlig forvaltning

Produktivitetsvekst er et mål på hvor mye av produksjonsveksten som ikke kan tilskrives økt bruk av ressurser. I praksis måles den som forskjellen mellom volumveksten i produksjon og volumveksten for ressursinnsats i form av arbeidskraft, produktinnsats og kapital. Denne typen beregninger er presentert i kapitlet om produksjonsevne og konsummuligheter. Disse omfatter imidlertid ikke offentlig forvaltning.

Problemet med produktivetsberegninger for offentlig forvaltning er knyttet til måten man beregner produksjon av offentlige tjenester. Siden tjenestene normalt ikke omsettes i et marked til en pris som overstiger produksjonskostnadene, måles produksjonen i offentlig forvaltning som summen av produksjonskostnadene inklusive arbeidskraftskostnader og kapitalslit. Endringer i produksjonsvolumet har historisk blitt beregnet ved å deflatere de ulike kostnadene knyttet til faktorinnsats med de respektive prisendringene. Det betyr at volumveksten for produksjonen er avhengig av volumveksten på ressursinnsatsen, og produktivetsberegninger blir lite meningsfylte.

I de senere årene har det pågått et arbeid, både internasjonalt og i Norge, for å bedre metodene for volumberegninger av offentlig ikke-markedsrettet produksjon. De nye metodene testes for tiden ut i flere land. Eurostats «Handbook on prices and volume measures in national accounts» fra 2001 gir retningslinjer for valg av metoder. Kostnadsdeflatering skal unngås så langt mulig. I stedet anbefales det at volumberegningene tar utgangspunkt i ulike kvantumsmål for tjenestene som er produsert, og at produsert kvantum skal være korrigert for kvalitetsendringer. For eksempel blir utviklingen i elevtimer foreslått som en mulig volumindikator for utdanningstjenester, men elevtimene må være korrigert for kvalitetsendringer i undervisningen, og indikatoren må være detaljert etter utdanningskategori. For deler av sykehustjenestene foreslås en volumindikator basert på pasientstatistikk. I arbeidet med å innføre de nye volummetodene er det en utfordring å finne relevante kvalitetsindikatorer.

I Norge er nye metoder basert på volumindikatorer for helse- og utdanningstjenester tatt i bruk i nasjonalregnskapet fra og med 2003. Også for andre deler av offentlig virksomhet som leverer tjenester til individuelle brukere, vil tilsvarende metoder bli innført. Metodene er fortsatt under utvikling, særlig i forhold til å etablere data og metoder for å kunne ta hensyn til kvalitetsendringer. Direkte bruk av volumindikatorer for å beregne produksjonsvekst gir normalt noe høyere vekst enn metoder som bygger på deflatering av kostnader. Uten korrigerende for kvalitetsendringer vil produksjonsveksten bli noe undervurdert. Når de nye metodene er på plass for utdanning, helse- og omsorgstjenester, vil det være meningsfylt å foreta produktivetsberegninger for disse områdene. For produksjon av kollektive tjenester, der volummåling ikke er noe alternativ, vil produktivetsmåling også i framtiden være lite meningsfylt.

Inntektselastisiteter for kommunale tjenester

En inntektselastisitet for en kommunal tjeneste viser den prosentvise økningen i utgiftene i en bestemt tjenesteytende sektor når de samlede kommunale inntektene øker med én prosent. Inntektselastisitetene indikerer i hvilken grad de ulike tjenestene vil bli prioritert når kommunenes inntekter øker.

Utgiftsandelene viser hvor stor del av kommunenes samlede driftsutgifter som benyttes innenfor de ulike tjenestene. Driftsutgiftene er regnet eksklusive arbeidsgiveravgift. Merk at tallene bare omfatter kommunene, slik at fylkeskommunene er holdt utenfor. De to største tjenesteytende sektorene er pleie og omsorg og grunnskoler. Disse to sektorene omfatter om lag halvparten av kommunenes utgifter.

Beregningen av inntektselastisiteter for kommunale tjenester er basert på Statistisk sentralbyrås modell for kommunenes økonomiske atferd, KOMMODE. Sektorinndelingen i modellen er uttømmende ved at den omfatter samtlige tjenester som blir ytt av kommunene. Elastisitetene varierer både mellom tjenesteytende sektorer og mellom kommuner. I gjennomsnitt er inntektselastisitetene lave for nasjonale velferdstjenester som grunnskoler, pleie og omsorg, sosialhjelp og barnevern. Det betyr at kommuner som får en inntektsøkning i stor grad prioriterer andre formål. Ifølge anslagene er det særlig administrasjon, kultur og øvrig infrastruktur som prioriteres høyt ved en inntektsøkning. Dette er sektorer som tradisjonelt har vært relativt lite utsatt for lovhjemlede bindinger, til forskjell fra de mer regulerte tjenestene som grunnskoler, sosiale tjenester og pleie og omsorg.

At de mest regulerte tjenestene har lave anslåtte inntektselastisiteter, innebærer også at disse sektorene til en viss grad er skjermet mot nedskjæringer. Økte inntekter blir i liten grad allokert til de mest regulerte tjenestene. Dette gjelder særlig i kommuner med relativt lave inntekter, hvor det er grunn til å tro at tilbudet av regulerte tjenester i større grad påvirkes av minstestandarder.

Gjennomsnittlige utgiftsandeler og inntektselstisiteter for kommunale tjenesteytende sektorer¹. 2003. Prosent

	Utgiftsandel	Inntektselastisitet
Sosialhjelp	4,6	0,46
Grunnskoler	22,6	0,51
Øvrig utdanning	3,2	0,63
Barnevern	2,8	0,67
Pleie og omsorg	28,5	0,74
Barnehager	8,5	0,91
Kommunale veier	1,6	1,02
Vann, avløp og renovasjon	4,7	1,19
Helsestell	4,5	1,26
Administrasjon	8,8	1,47
Øvrig infrastruktur	6,0	1,90
Kultur	4,2	2,12

¹ Oslo, samt noen kommuner som ikke har rapportert inn regnskapstall, er holdt utenfor.

Referanse

Langørgen, A. og R. Aaberge (2006): *Inntektselastisiteter for kommunale tjenester*, Rapporter 2006/10, Statistisk sentralbyrå.

kommunene i 2006. Også i undervisningssektoren økte investeringene i 2006, med 5,8 prosent. I 1996 og 1997 foretok kommunene store investeringer i skolebygg i forbindelse med Reform-97. I perioden 2002-2005 ble det igjen registrert vekst i investeringsutgiftene. I 2002 ble det innført en ordning med rentekompensasjon. Ordningen skal stimulere kommunesektoren til å ta opp lån til investeringer i skolebygg, ved at staten dekker renteutgiftene over en periode på åtte år. Investeringene i annen kommunal virksomhet gikk opp med 4,3 prosent. Bruttoinvesteringene i fast kapital var på 28,4 milliarder kroner i 2006, målt i løpende priser, og utgjorde 7,0 prosent av samlede bruttorealinvesteringer.

Kommunenes økonomi

Overskudd for lånetransaksjoner, som tilsvarende begrepet *nettofinansinvesteringer*, er en viktig indikator ved vurdering av kommuneforvaltningens økonomi; se forklaring i egen boks. Siden slutten av 1990-tallet og frem til 2003 økte underskuddet før lånetransaksjoner. I 2004 og 2005 ble underskuddet redusert, og ifølge foreløpige regnskapstall fikk kommuneforvaltningen et overskudd på 3,1 milliarder kroner i 2006. Dette tilsvarende en økning på hele 6,4 milliarder kroner fra 2005.

Kommuneforvaltningens samlede løpende inntekter i 2006 er anslått til 241 milliarder kroner, en økning på 10,3 prosent fra året før. Skatteinntektene utgjør halvparten av kommuneforvaltningens samlede inntekter, og veksten i skatteinngangen i 2006 var svært høy. Skatteinntektene, som omfatter skatt på inntekt og formue, eiendomsskatt og andre produksjonsskatter, økte med 11,6 prosent fra 2005. Den andre store inntektsposten er overføringer fra staten. Den økte med 9,5 prosent.

Kommuneforvaltningens samlede utgifter, inklusive investeringer i fast realkapital, økte med 7,2 prosent, eller 15,3 milliarder kroner, fra 2005 til 2006. Lønnskostnadene økte med 6,3 prosent. De foreløpige regnskapstallene indikerer at bruttorealinvesteringene økte med 8,2 prosent i 2006, mens overføringene til private (produksjonssubsidier, stønader til husholdninger og overføringer til ideelle organisasjoner) økte med 911 millioner kroner, eller 4,2 prosent.

En annen indikator på kommunenes økonomiske stilling er deres *netto driftsresultat* ifølge kommuneregnskapene; se boks. Netto driftsresultat er et uttrykk for det økonomiske handlingsrommet kommuner og fylkeskommuner har etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. I 2005 hadde kommunene, inkludert Oslo, samlet sett et positivt netto driftsresultat på 7 436 mill. kroner. Dette innebærer en bedring på 101,2 prosent fra året før. Samtlige fylkeskommuner hadde positive driftsresultat i 2005, men resultatet var 2,3 prosent lavere enn i 2004, samlet sett. Målt i prosent av driftsinntekter uttrykker netto driftsresultat hvor

stor andel av de tilgjengelige inntektene kommunene kan disponere til avsetninger og investeringer. Over tid har kommunene og fylkekommunene hatt ulik utvikling i netto driftsresultat som andel av driftsinntektene. I perioden 1999-2001 hadde kommunene et bedre driftsresultat enn fylkeskommunene. Dette forholdet har vært omvendt siden 2002, da staten overtok ansvaret for spesialisthelsetjenesten fra fylkeskommunene og dermed bedret fylkeskommunenes driftsresultat.

I de fleste kommunene og fylkeskommunene var netto driftsresultatene særlig lave i 2002 og 2003. Svekkelsen har sammenheng med lavkonjunktoren disse årene som svekket skatteinngangen, kombinert med høye pensjonskostnader. I 2004 og 2005 ble netto driftsresultatene vesentlig bedre. I kommunene, inkludert Oslo, utgjorde netto driftsresultat 3,5 prosent av driftsinntektene i disse årene, og det var en betydelig bedring fra 2003, da det bare utgjorde 0,5 prosent. Tilsvarende utvikling har vi sett for fylkeskommunene. Netto driftsresultat for fylkeskommunene, utenom Oslo, var på 4,3 og 4,0 prosent av driftsinntektene i 2004 og 2005, mot 1,1 prosent i 2003.

Bruttoinvesteringer i fast realkapital i kommunene økte jevnt fra et nivå på 8,8 prosent av brutto driftsinntekter i 1993 til 15,0 prosent i 2003. Perioden 1993-2003 var preget av et høyt investeringsnivå knyttet til reformer og satsinger innen grunnskole, eldreomsorg og helse, og dette ble i økende grad finansiert gjennom økt gjeldsbelastning. Fra 2003 til 2005 ble investeringene i kommunene redusert, og andelen falt med 4,1 prosentpoeng. I første del av perioden finansierte kommunene både de økende investeringsutgiftene og en viss nedbetaling av gjeld gjennom tilskudd fra driftsmidler, egne fonds og salgsinntekter. I 2004 og 2005 ble om lag 70 prosent av bruttoinvesteringene finansiert gjennom låneopptak.

I prosent av brutto driftsinntekter var kommunenes og fylkeskommunenes langsiktige gjeld henholdsvis 161,1 og 134,6 prosent i 2005. Sammenliknet med 2004 økte den langsiktige gjeldsandelen med 5,8 prosentpoeng for kommunene og 2,5 prosentpoeng for fylkeskommunene utenom Oslo. Fra og med 2003 er tall for pensjonsforpliktelser inkludert i beregningen av langsiktig gjeld. Det er derfor vanskelig å sammenligne disse tallene med tidligere tall. I 2005 var gjennomsnittlig netto lånegjeld per innbygger for kommunene, eksklusive Oslo, 60 632 kroner. Oslo kommunes netto lånegjeld per innbygger var klart lavere, 29 649 kroner per innbygger. For Bergen, Trondheim og Stavanger samlet lå dette tallet om lag 14 200 kroner høyere enn for Oslo. Gjennomsnittet for store kommuner utenom de fire største byene var om lag 63 000 kroner per innbygger. Kommuner med høyest frie disponible inntekter per innbygger kjennetegnes av et høyt innslag av inntekter fra kraftutbygging. Disse kommunene hadde høyest netto lånegjeld per innbyg-

Driftsresultat og nettofinansinvesteringer i kommunene

Netto driftsresultat for kommunene bygger på regnskapsoppstillingen til kommuneregnskapene. Den viser differansen mellom driftsinntekter og driftsutgifter inklusive renter og avdrag. Forskjellen mellom brutto og netto driftsresultat viser hvor mye av inntektene som brukes til å betale renter og avdrag. Netto driftsresultat kan enten brukes til å finansiere investeringer eller avsettes til senere bruk.

Tabellen om kommuneforvaltningens inntekter og utgifter bygger på nasjonalregnskapets gruppering. Kommuneforvaltningen omfatter virksomheten i kommunene og fylkeskommunene. Kommunenes netto finansinvestering, eller overskudd før lånetransaksjoner, måles som samlede inntekter fratrukket samlede utgifter, inklusive utgifter til bruttorealinvesteringer, mens låne- og avdragsutgifter holdes utenom. Netto finansinvesteringer, tillagt eventuelle omvurderinger av fordringer og gjeld, bestemmer utviklingen i kommuneforvaltningens netto fordringsposisjon. Dersom netto finansinvesteringer er negative, kalles de også underskudd før lånetransaksjoner.

Driftsresultat i kommuneregnskapene er et annet begrep enn driftsresultat i nasjonalregnskapet. I nasjonalregnskapet er det en målekonvensjon at offentlig forvaltning ikke har driftsresultat med unntak av den markedsrettede delen av kommunal produksjon som omfatter kommunal vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet.

ger i 2005, med et gjennomsnitt på 124 648 kroner per innbygger.

Utvinning av råolje og naturgass

Produksjon og markedsforhold

Høy etterspørselsvekst, produksjons- og leveringsproblemer for råolje i flere viktige produksjonsland, lav reservekapasitet på produksjon i OPEC-land, samt avtagende produksjon i en del modne produksjonsområder bidro til rekordhøye nominelle priser på råolje i 2006. Den gjennomsnittlige prisen på Nordsjøoljen Brent Blend var på hele 65 dollar per fat, mot 55 dollar i 2005. Oljeprisen svingte mye i løpet av året. Prisen var oppe i hele 77 dollar per fat i begynnelsen av august, mens den var nede i 55 dollar i slutten av oktober. 2006 var det femte året på rad med økning i oljeprisen, regnet i dollar. Siden 2003 har prisene steget med 124 prosent. Omregnet til norske kroner gikk oljeprisen opp med 18 prosent fra 2005 til 2006, til 414 kroner per fat.

Ifølge det kvartalsvise nasjonalregnskapet var verdien av olje- og gassproduksjonen 562 milliarder kroner i 2006, mot 482 milliarder kroner i 2005. Høyere olje- og gasspriser oversteg effekten av en lavere petroleumsproduksjon.

Produksjon av olje (inkl. NGL og kondensat) og gass i 2006

	Produksjon 2006	Endring fra 2005		Andel av henholdsvis olje- og gass- produksjonen
	Tusen Sm ³ o.e.	Tusen Sm ³ o.e.	Prosent	Prosent
Petroleum i alt	248 848	-8 399	-3,3	
Olje i alt	161 234	-11 049	-6,4	100,0
<i>Herav:</i>				
Åsgard	10 652	-975	-8,4	6,6
Gullfaks	10 524	-2 745	-20,7	6,5
Statfjord	6 705	-3 191	-32,2	4,2
Ekofisk	19 957	-478	-2,3	12,4
Troll Vest	12 220	-3 182	-20,7	7,6
Heidrun	8 102	-123	-1,5	5,0
Snorre	8 535	-826	-8,8	5,3
Oseberg	7 517	-1 115	-12,9	4,7
Grane	12 614	2 306	22,4	7,8
Gass i alt	87 614	2 650	3,1	100,0
<i>Herav:</i>				
Troll Øst	30 700	2 360	8,3	35,0
Sleipner Øst	13 216	-1 105	-7,7	15,1
Ekofisk	3 491	-36	-1,0	4,0
Gullfaks Sør	4 130	327	8,6	4,7
Oseberg	6 380	-184	-2,8	7,3
Åsgard	9 773	-740	-7,0	11,2
Kvitebjørn	5 620	1 280	29,5	6,4

Kilde: Oljedirektoratet.

Samlet eksportverdi av råolje og naturgass var i 2006 på 456 milliarder kroner. Eksportverdien av råolje økte fra 290 til 317 milliarder kroner fra 2005 til 2006. Tilsvarende økte eksportverdien av naturgass fra 103 til 140 milliarder kroner. I tillegg kommer eksport av andre petroleumprodukter som LPG, råbensin, whitespirit med videre. Dette utgjorde 40 milliarder kroner i 2006.

Den samlede produksjonen av petroleum på norsk sokkel falt med 3,3 prosent til 249 millioner Sm³ oljeekvivalenter (o.e.) fra 2005 til 2006. Oljeproduksjonen gikk ned med 7,7 prosent fra 2005 til 2006. Det var nedgang på de fleste felt. Felt med betydelig økt produksjon i 2006 var Grane, Varg og Kvitebjørn. Produksjonen av olje var i fjor 24 prosent lavere enn toppnivået i 2001. Gassproduksjonen fortsetter å øke, og steg med 2,4 prosent fra 2005 til 2006. Siden 2001 har utvinningen av gass vokst med 61 prosent.

Av den totale produksjonen utgjorde produksjonen av råolje (inklusive NGL og kondensat) 65 prosent, og produksjonen av naturgass 35 prosent. Ved årsskiftet 2006/2007 var det 52 produserende felt på norsk kontinentalsokkel. Ekofisk, det første feltet som ble satt i drift på norsk sokkel i 1971, sto for om lag 10 prosent av total petroleumproduksjon i 2006. Andre store felt med betydelig oljeproduksjon er Troll Vest, Grane, Gullfaks og Åsgard. To nye felt, Ringhorne Øst og Gimle, ble satt i drift i 2006.

Den norske produksjonen av naturgass domineres av de tre store feltene Troll, Sleipner og Åsgard. I 2006 produserte disse tre feltene henholdsvis 31, 13 og 10 millioner Sm³ o.e. naturgass, eller 61 prosent av den samlede gassproduksjonen på norsk sokkel. To andre store gassfelt, Oseberg og Gullfaks Sør, sto for 11 millioner Sm³ o.e. naturgass. Til sammen står disse fem feltene for hele 73 prosent av gassproduksjonen på norsk sokkel.

Ifølge Oljedirektoratet hadde det ved utgangen av 2006 samlet blitt produsert 4,6 milliarder Sm³ o.e. på norsk sokkel siden starten i 1971. De totale utvinnbare ressursene (inkludert det som allerede er produsert) anslås til 13 milliarder Sm³ o.e. De gjenværende utvinnbare ressursene er beregnet til 9 milliarder Sm³ o.e. Gjenværende reserver i felt som er omfattet av godkjent plan for utbygging og drift (PUD) anslås til knapt 4 milliarder Sm³ o.e., tilsvarende 43 prosent av de antatt totalt gjenværende utvinnbare ressursene. Resten av ressursene er knyttet til funn uten godkjent PUD, mulige økte uttak som følge av teknologiforbedringer og ikke-oppdagede ressurser.

Investeringer*Anslag 2006*

Ifølge oljestatistikkens anslag i fjerde kvartal 2006, var de samlede investeringer i olje- og gassvirksomhet og rørtransport 99,9 milliarder kroner i 2006. Dette er en økning på 11,5 milliarder kroner fra 2005. Økningen fra 2005 kom innenfor alle investeringsområder med unntak av rørtransport, der anslaget indikerer en nedgang. Selv om vedvarende høy oljepris bidro til økt investeringsvolum i 2006, er det grunn til å tro at det høye aktivitetsnivået, både nasjonalt og globalt, førte til høyere enn normal kostnadsvekst på innsatsfaktorer i næringen. Dette gjelder spesielt riggrater og prisen på boreutstyr og stål.

Investeringene til lettevirksomhet i 2006 ble i fjerde kvartal 2006 anslått til 12,5 milliarder kroner – 4,9 milliarder mer enn de endelige leteinvesteringene for 2005. Høy oljepris har bidratt til økt leteaktivitet. Det ble påbegynt 26 letebrønner i 2006, dobbelt så mange som i 2005. Antall brønner i 2006 ble likevel lavere enn planlagt, hovedsakelig grunnet riggmangel. Det ble gjort kun fire nye funn i 2006. Det største ble gjort på Goliat i Barentshavet. I tillegg til de nye funnene har boring av brønner for å avgrense gamle funn gitt positive resultater. Dette gjelder bla. på Tornerose, Morvin og Astero.

Investeringer til feltutbygging i 2006 ble anslått til 22,7 milliarder kroner. Dette er 3,2 milliarder mer enn de endelige utbyggingsinvesteringene i 2005. I 2006 ble de største investeringene gjort på utbyggingsprosjektene Ormen Lange, Alvheim og Statfjord senfase.

Produksjons- og eksportutviklingen for olje- og gass

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Millioner Sm ³ o.e.											
Samlet produksjon¹	196,3	225,5	233,3	226,3	230,7	244,4	252,3	259,0	262,5	264,0	257,2	248,9
Olje	156,8	175,4	175,9	168,7	168,7	181,2	180,9	173,6	165,5	162,8	148,1	136,6
NGL	7,9	8,2	8,1	7,4	7,0	7,2	10,9	11,8	12,9	13,6	15,7	16,7
Kondensat	3,7	4,4	6,4	6,0	6,5	6,3	6,6	8,0	11,1	9,1	8,4	8,0
Gass	27,8	37,4	43,0	44,2	48,5	49,7	53,9	65,5	73,1	78,5	85	87,6
Eksport												
Olje	145,0	162,8	163,7	156,2	152,9	163,8	169,0	161,3	151,0	150,3	134,3	122,1
Gass	27,6	37,8	42,3	42,7	46,7	48,5	50,5	64,4	71,4	74,2	82,5	84,6
	Milliarder kroner											
Eksportverdi ²	113,2	156,7	163,7	118,3	159,2	306,6	295,7	257,3	257,9	312,8	392,6	456,4
	US dollar per fat											
Oljepris, Brent Blend	16,96	20,63	19,16	12,76	18,09	28,58	24,40	24,96	28,90	38,29	54,5	64,72

¹ Netto salgbar mengde.

² Eksklusive eksport av LPG, råbensin, whitespirit mv.

Kilde: Oljedirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Påløpte og antatte investeringskostnader. Utvinning av råolje og naturgass og rørtransport. Millioner kroner

	2002	2003	2004	2005	2006 ¹	2006 ²	2007 ¹	2007 ²
I alt	54 000	64 362	71 473	88 478	99 929	99 641	100 190	88 541
Utvinning av råolje og naturgass i alt	52 924	61 466	65 327	78 463	93 058	93 963	96 708	86 219
Leting	4 476	4 134	4 010	7 537	12 471	13 518	24 650	19 612
Feltutbygging og felt i drift	44 860	46 561	44 962	53 913	62 486	62 563	62 059	58 432
Feltutbygging	17 884	16 773	13 717	19 518	22 674	22 460	18 286	16 320
Varer	9 981	7 982	4 887	6 247	9 736	10 042	6 472	5 460
Tjenester	4 254	5 070	5 152	8 405	8 049	7 280	4 812	4 014
Produksjonsboring	3 650	3 720	3 679	4 866	4 889	5 139	7 002	6 846
Felt i drift	26 975	29 788	31 245	34 395	39 812	40 103	43 773	42 112
Varer	2 383	2 796	2 133	2 082	3 776	4 363	4 373	6 405
Tjenester	6 578	9 779	11 434	8 411	13 011	12 753	14 423	11 537
Produksjonsboring	18 014	17 213	17 678	23 901	23 024	22 986	24 977	24 171
Landvirksomhet ³	3 589	10 771	16 355	17 014	18 101	17 881	9 999	8 175
Rørtransport	1 076	2 896	6 146	10 015	6 870	5 679	3 482	2 322

¹ Registrert fjerde kvartal 2006.

² Registrert tredje kvartal 2006.

³ Omfatter kontorer, baser og terminalanlegg på land.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Anslaget for investeringer på felt i drift i 2006 ble på 39,8 milliarder kroner. Dette er 5,4 milliarder høyere enn endelige tall for 2005. Økningen kan ha sammenheng med høy oljepris, slik at prosjekter som tidligere ble vurdert som ulønnsomme, nå likevel blir realisert. Dette gjelder både prosjekter med målsetning å øke utvinningen i eksisterende produksjonsbrønner og prosjekter der høy oljepris utløser produksjon i moderate funn i nærheten av eksisterende felt. Det var spesielt feltene Ekofisk, Troll og Valhall som skilte seg ut med høyt investeringsnivå i 2006.

Investeringene i petroleumsrelatert landvirksomhet holdt seg på et meget høyt nivå også i 2006. Landinvesteringene ble anslått til 18,1 milliarder kroner – 1,1 milliard mer enn de endelige landinvesteringene i

2005. Det var også i 2006 terminalprosjektene på Aukra og Melkøya som bidro mest til de høye investeringene på land.

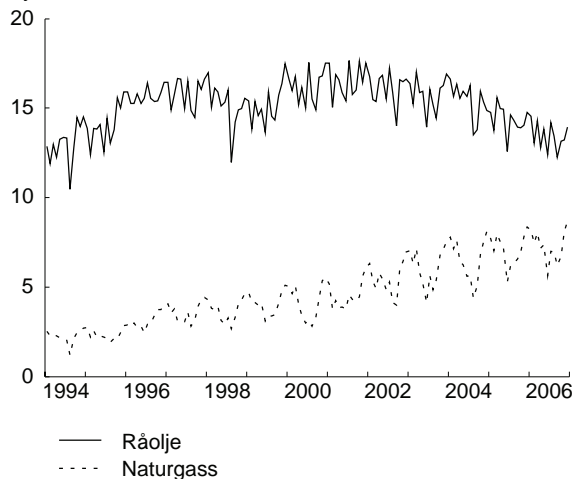
Investeringene i rørtransport er anslått til 6,9 milliarder kroner for 2006. Dette er 3,1 milliarder lavere enn de endelige tall for 2005. Nedgangen skyldes hovedsakelig en gradvis ferdigstilling av rørprosjektene i tilknytning til Ormen Lange og Snøhvit.

Anslag 2007

Oljestatistikken samler hvert kvartal inn oljeselskapenes egne anslag for fremtidige investeringskostnader. Statistikken inkluderer alle aktive lisenser, alle felt og rør som er i drift og som skal bygges ut, som har godkjent PUD eller fritak fra PUD, samt landanlegg direk-

Olje- og gassproduksjon

Råolje (mill tonn) og naturgass (milliarder Sm³)
Ujusterte tall.

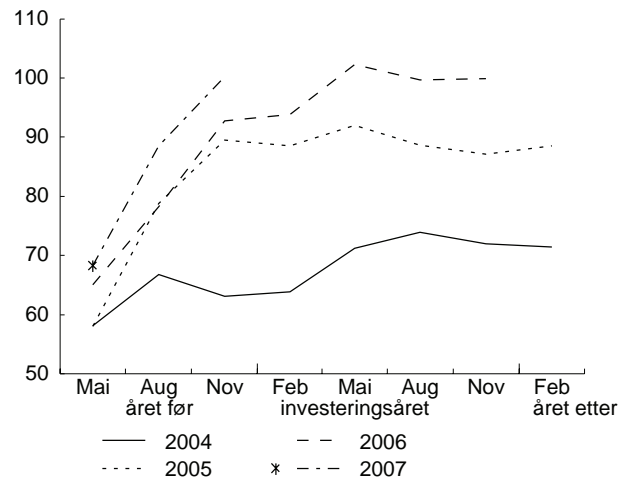
Kilde: Oljedirektoratet.

te knyttet mot olje- og gassproduksjonen. Investeringene i olje- og gassvirksomheten for 2007, inkludert rørtransport, ble i fjerde kvartal anslått til 100,2 milliarder kroner. Dette er 11,6 milliarder høyere enn anslått i kvartalet før og 7,4 milliarder høyere enn tilsvarende anslag for 2006, gitt i fjerde kvartal 2005. Økningen fra 2006 skyldes at investeringsanslagene for leting og felt i drift økte.

Anslaget for leteinvesteringene i 2007, gitt i fjerde kvartal 2006, ligger 12,5 milliarder høyere enn tilsvarende anslag gitt for 2006, og svarer til et rekordhøyt nivå på 24,7 milliarder kroner. Høy oljepris og loventede lisenstilldelinger bidro til det høye anslaget. Noe av den planlagte letingen i 2007 kan bli forskjøvet på grunn av kapasitetsbegrensninger i riggmarkedet.

Anslaget for felt i drift i 2007 var i fjerde kvartal 2006 på rekordhøye 43,8 milliarder kroner. Sammenlignet med tilsvarende anslag for 2006, gitt i fjerde kvartal 2005, representerer dette en økning på 6,6 milliarder kroner. Det er også i 2007 spesielt feltene Ekofisk, Troll og Valhall som skiller seg ut med høye investeringsnivåer. Det er ventet at syv nye felt vil komme i produksjon i løpet av 2007: Ormen Lange, Snøhvit, Alvheim, Vilje, Volve, Blane og Enoch.

Investeringene til feltutbygging i 2007 ble i fjerde kvartal 2006 anslått til 18,3 milliarder kroner, 2,0 milliarder høyere enn anslått i det foregående kvartalet. Anslaget er 3,8 milliarder lavere enn tilsvarende anslag for 2006. Med unntak av Tyrihans går alle felt som nå er under utbygging over i driftsfase innen utgangen av 2007. Disse blir imidlertid erstattet av en rekke nye feltutbygginger. Dette gjelder blant annet Gjøa, Skarv/Idun, Volund, Yme, Dagny, Varg Sør, Frøy, Alve Sør og Vega, som alle forventes å bli godkjent av myndighetene i løpet av året. Eventuelle godkjenninger av disse prosjektene vil gi betydelige investeringer

Årsanslag for investeringskostnader i oljevirksomheten
Milliarder kroner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i 2007. Disse investeringene vil i så fall komme i tillegg i senere undersøkelser.

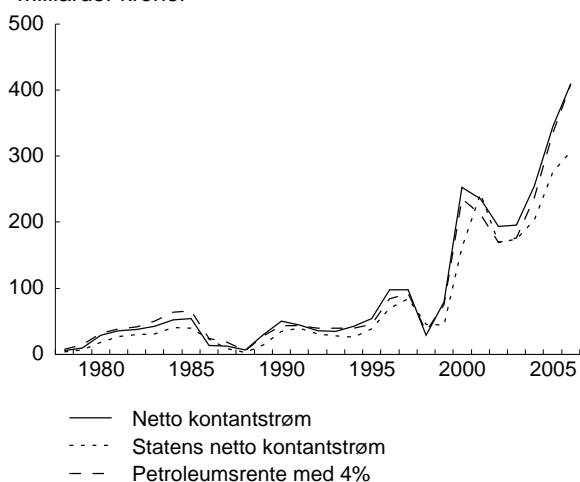
Investeringene til landvirksomhet og rørtransport i 2006 ble i fjerde kvartal 2006 anslått til henholdsvis 10,0 og 3,5 milliarder kroner. Det er planlagt betydelige terminalinvesteringer på landanleggene på Aukra og Melkøya også for 2007. I tillegg vil det foregå store terminal- og rørinvesteringer i tilknytning til Gassled.

Petroleumsinntektene

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, definert som bruttoprodukt minus lønnskostnader og løpende investeringer, var på 409,3 milliarder kroner i 2006, en økning på 64,7 milliarder kroner fra 2005. Økningen i kontantstrømmen skyldes hovedsakelig oppgangen i prisene på råolje og gass. Netto kontantstrøm ble negativt påvirket av at investeringene økte med 14,6 milliarder kroner til et foreløpig toppnivå på 92,8 milliarder kroner. Lønnskostnadene, som tilsvarende kun 4,6 prosent av netto kontantstrøm, økte med 10,2 prosent. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2006 ble av Finansdepartementet i desember anslått til 357,9 milliarder kroner, en oppgang på 82,4 milliarder fra 2005.

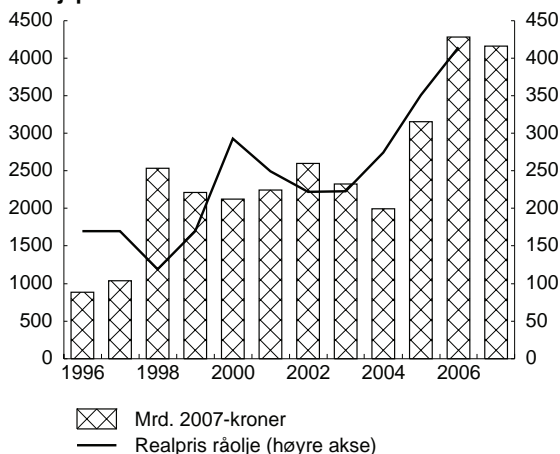
Petroleumsrenten er et uttrykk for den meravkastningen som oppnås i petroleumssektoren utover normalavkastning på realkapitalen. Den er lik netto kontantstrøm tillagt løpende investeringer og fratrukket de beregnede kapitalkostnadene. Petroleumsrenten er definert som driftsresultat i sektoren inklusive indirekte skatter, fratrukket kapitalstilt og fratrukket antatt normal realavkastning på 4 prosent på kapitalen. Petroleumsrenten kan anslås til 409 milliarder kroner i 2006, en økning på vel 73 milliarder, eller knapt 22 prosent, fra 2005. Petroleumsrentens andel av BNP økte fra 17,2 prosent i 2005 til 19,0 prosent i 2006.

Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass.
Milliarder kroner

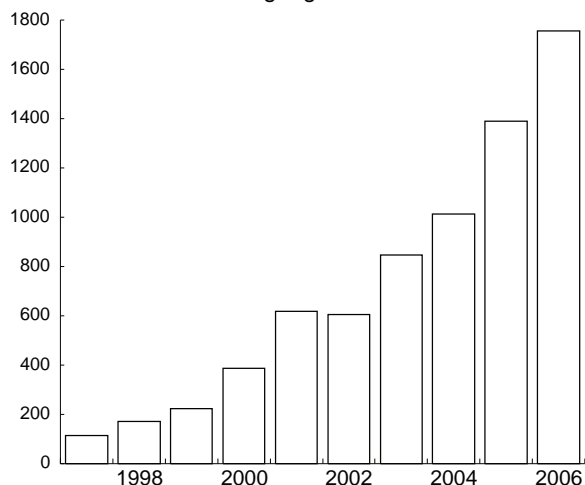
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Petroleumsformuen anslått i nasjonalbudsjettet for ulike år. Milliarder 2007-kroner
Råoljepris. Norske 2007-kroner/fat

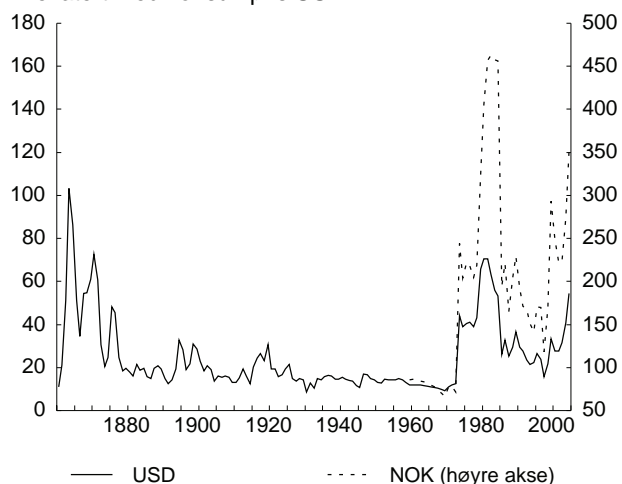
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Markedsverdi av Statens pensjonsfond - Utland
Milliarder kroner ved utgangen av året

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Realpris på råolje. 1861-2006
2006-priser per fat
Deflatert med konsumpris USA

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Totalformuen i petroleumsvirksomheten er lik nåverdien av anslått framtidig netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten. Slike anslag er svært usikre og avhenger av anslag på fremtidige års priser, produksjonsmengder, produksjonskostnader og realrenter. I Nasjonalbudsjettet 2007 har Finansdepartementet anslått totalformuen i petroleumsvirksomheten til 4 160 milliarder 2007-kroner. Finansdepartementet har her lagt til grunn at den samlede produksjonen av olje og gass vil nå en topp om lag 10 prosent over dagens nivå rundt 2009 og deretter gradvis falle ned mot 60 prosent av dagens nivå fram mot 2030. Departementet har videre antatt at oljeprisen faller gradvis fra 445 til 220 kroner per fat (2007-kroner) fram mot 2015 og deretter holder seg stabil rundt 220 kroner per fat.

Etter hvert som olje og gass utvinnes, blir oljeformuen delvis konsumert, delvis reinvestert i human- og real-

Petroleumsrente og andel av BNP¹

	Petroleumsrente	Petroleumsrentens andel av bruttonasjonalprodukt
1992	39,0	5,0
1993	39,2	4,8
1994	39,8	4,6
1995	44,8	4,8
1996	84,3	8,3
1997	92,1	8,5
1998	34,3	3,1
1999	75,1	6,3
2000	235,4	16,5
2001	212,3	13,9
2002	168,9	11,1
2003	175,6	11,2
2004	237,6	13,9
2005	335,1	17,2
2006	408,5	19,0

¹ Ved beregning av renten er det benyttet en normalavkastning på 4 prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

kapital og delvis omplassert fra reserver under havbunnen til finansielle fordringer, blant annet til Statens pensjonsfond – Utland. Ved utgangen av november 2006 var dette fondet på 1 760 milliarder kroner. Det er 362 milliarder kroner mer enn ved utgangen av 2005. Tilførselen av kapital til fondet fra Finansdepartementet var på 231 milliarder kroner i de første tre kvartaler av 2006.

Statens andel av totalformuen i petroleumsvirksomheten er i Nasjonalbudsjettet 2007 anslått til 3660 milliarder 2007-kroner. Samtidig legger departementet til grunn at Statens pensjonsfond – Utland ved inngangen til 2007 hadde nådd 1 756 milliarder kroner. Summen av disse to formuespostene utgjør da 5 416 milliarder kroner. Handlingsregelen for bruk av petroleumsinntektene sier at vi kan bruke den forventede realavkastningen av Statens pensjonsfond - Utland hvert år. Med 4 prosent avkastning utgjør dette 70 milliarder kroner for 2007.

Industri og bergverksdrift

Ifølge tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet preges også utviklingen i industri og bergverksdrift av at man er inne i en høykonjunktur. Produksjonen økte med hele 10,3 prosent fra 2005 til 2006, målt i løpende priser. I faste priser var økningen på 4,1 prosent. Det var vekst gjennom alle kvartalene i 2006, spesielt markert i første og fjerde kvartal. Industrien kan deles inn i næringer som produserer industrielle råvarer, verkstedindustri, produksjon av skip, plattformer mv., samt annen industri. De sto for henholdsvis 32, 21, 11 og 36 prosent av produksjonen i industrien i 2006, målt i faste 2004-priser. Næringer som produserer industrielle råvarer er treforedling, oljeraffinerer, kjemiske råvarer, kjemisk og mineralisk industri og metallindustrien. Annen industri omfatter nærings- og nytelsesmiddelindustri, trelast- og trevareindustri, forlag og grafisk industri, samt møbel og annen industri.

Prisutviklingen for bergverksprodukter og tradisjonelle industrivarer (inkluderer ikke skip, oljeplattformer og moduler, samt petroleumforbindelser som krever liten bearbeiding) var klart positiv i 2006, med en vekst på 6,5 prosent sammenlignet med 2005. Dette hang sammen med en klar økning i eksportprisene på hele 11,6 prosent, med særdeles gode eksportpriser for raffinerte oljeprodukter, kjemiske råvarer og metaller. Bruttoproduktet i industrien, som utgjør differansen mellom produksjon og produktinnsats, steg med 4,5 prosent fra 2005 til 2006 målt i faste priser. Bruttoproduktet i industrien utgjorde 11,5 prosent av samlet bruttoprodukt for Fastlands-Norge i 2006, målt i løpende priser.

I 2006 var det 268 500 sysselsatte i industrien, ifølge foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Det er 1,3 prosent flere enn i 2005. Særlig sterk var sysselsettingsveksten i bygging av skip og plattformer

mv. (10,9 prosent), og i verkstedindustrien (3,8 prosent). I nærings- og nytelsesmiddelindustrien var det en nedgang på 2,7 prosent i samme tidsrom. I bergverksdrift var det 4000 sysselsatte i 2006, en økning på 2,1 prosent fra året før. Industriens andel av samlede timeverk i Norge var i 2006 på 12,4 prosent, en nedgang fra 12,5 prosent i 2005.

Samlede bruttoinvesteringer i industri og bergverksdrift økte med 22,5 prosent fra 2005 til 2006 målt i faste priser, ifølge foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Investeringsveksten var klart sterk i andre halvår. Målt i løpende priser utgjorde samlede investeringer om lag 29 milliarder kroner i 2006. Dette er høyt historisk sett. I enkelte næringer ble det imidlertid registrert nedgang. Ferdigstilling av flere store prosjekter innenfor produksjon av kjemiske råvarer førte til et kraftig fall i investeringene for denne næringen. Møbelindustri opplevde også en betydelig nedgang i investeringene.

Innenlandsk etterspørsel etter tradisjonelle varer fra industri og bergverksdrift økte med 5,2 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser. Veksten i innenlandsk etterspørsel ble dekket av en kraftig økning i import av tradisjonelle industrivarer, mens hjemmelveransene av industrivarer fra norsk produksjon falt med 1,4 prosent fra 2005 til 2006. Importveksten var på hele 10,4 prosent fra 2005 til 2006 og var særlig sterk for verkstedprodukter, trevarer og kjemiske råvarer.

Eksporten av tradisjonelle varer fra industri og bergverksdrift økte med 6,5 prosent fra 2005 til 2006, noe som bidro til en samlet produksjonsøkning av tradisjonelle varer på 1,7 prosent. Det var særlig eksport av kjemiske råvarer og kjemiske og mineraliske produkter som økte sterkt. Eksporten av fisk og fiskeprodukter og treforedlingsprodukter viste nedgang.

I tillegg til den sterke veksten i eksport av tradisjonelle varer fra industri og bergverksdrift, ga den kraftige oppgangen i investeringer i norsk petroleumsvirksomhet en markert økning i produksjonen innen skip- og plattformindustrien i 2006. Denne tendensen har man sett over flere år, noe som har skapt store ringvirkninger til norsk verkstedindustri. Produksjonsveksten for skip- og plattformindustrien, samt verkstedindustrien, har bidratt sterkt til oppgangen i norsk industriproduksjon fra 2005 til 2006. Metallvarer, maskiner og utstyr hadde den største økningen i verkstedindustrien. Treforedlingsindustrien opplevde imidlertid nedgang i produksjonen i 2006 på grunn av høy konkurranse og svak etterspørsel fra utlandet.

Konjunktursituasjonen og industriens fremtidsvurderinger

Konjunkturbarometeret er en spørreundersøkelse blant norske foretak om hvordan industriledere vurderer utviklingen for egen virksomhet og fremtidsut-

Industri og bergverksdrift. Produksjon og faktoreterspørsel. Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹ 2006	Volum					Pris				
		2006	06:1	06:2	06:3	06:4	2006	06:1	06:2	06:3	06:4
Produksjon	624,6	4,1	1,4	0,7	0,5	2,6	5,9	2,5	1,3	1,4	1,3
Produktinnsats	440,8	3,9	1,1	0,9	0,4	2,6	6,7	3,2	1,4	1,6	1,3
Bruttoprodukt	183,8	4,6	1,1	1,0	0,6	3,2	4,0	1,7	0,2	1,3	0,6
Bruttoinvesteringer, derav	29,3	22,5	-18,0	6,2	22,1	5,8	2,2	-0,2	1,8	-0,1	1,6
bygg og anlegg	8,2	66,6	-7,2	5,2	29,0	-23,4	3,4	-5,8	4,1	2,6	2,7
maskiner	21,1	11,8	-21,7	6,6	19,4	18,4	1,2	1,8	0,9	-1,5	2,4
Sysselsetting ²	272,5	1,3									

¹ Nivå tall i løpende priser, ikke sesongjusterte.

² Lønnstakere og selvstendige, 1000 personer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for tradisjonelle industri- og bergverksprodukter¹. Sesongjustert². Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr 2006 ³	Volum					Pris				
		2006	06:1	06:2	06:3	06:4	2006	06:1	06:2	06:3	06:4
Produksjon	492,8	1,7	0,3	0,7	0,4	2,5	6,5	2,1	1,8	2,2	0,8
- Eksport ⁴	208,7	6,5	2,0	3,1	0,3	2,5	11,6	3,2	3,4	2,9	2,0
= Hjemmeleveranser	284,1	-1,4	-0,9	-1,2	0,5	2,4	3,0	1,2	0,3	1,7	-0,3
+ Import	391,0	10,4	3,7	0,9	2,4	4,8	3,9	2,0	-0,2	1,8	4,6
= Innenlandsk anvendelse	675,1	5,2	1,7	0,0	1,6	3,8	3,5	1,6	0,0	1,7	2,5
- Lagerendringer	25,8	0,1	2,5	-3,2	0,5	0,8	3,0	78,0	-54,9	25,4	13,8
= Innenlandsk etterspørsel	649,3	5,2	-0,9	3,3	1,1	3,1	3,6	1,6	0,1	1,6	3,0

¹ Tradisjonelle industri- og bergverksprodukter omfatter ikke industriproduktene skip, oljeplattformer og moduler, samt petroleumsforbindelser som krever liten bearbeiding.

² Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.

³ Nivå tall, ikke sesongjusterte.

⁴ Inneholder reeksport.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

siktene på kort sikt. I undersøkelsen defineres «kort sikt» som ett kvartal fremover i tid, men barometeret vil også til en viss grad reflektere oppfatninger om utviklingen over et noe lengre tidsrom.

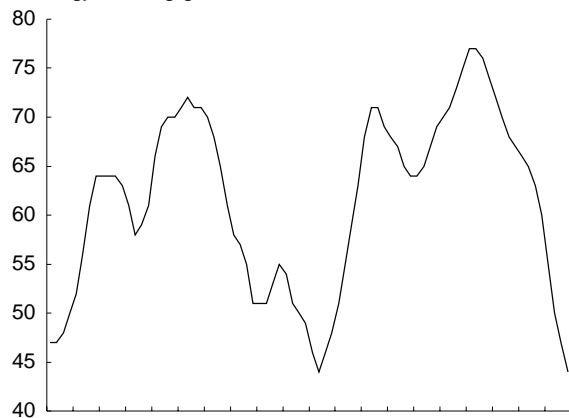
Kvartalsvise resultater for Konjunkturbarometeret viser at industrilederne meldte om bedring i konjunkturforløpet gjennom hele 2006. Produksjonsvolum og kapasitetsutnyttning økte med stabil vekstrate, og det ble stadig flere sysselsatte innenfor industrien. Høy ordretilgang i både hjemme- og eksportmarkedet sørget for en kraftig økning i ordreservene. Tallet på arbeids måneder som dekkes av ordrebeholdningen er noe høyere enn for 2005, mens gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad for industrien anslås til hele 84 prosent i fjerde kvartal. Signaler om markant prisstigning både i hjemme- og eksportmarkedet tyder på at man så en etterspørselsdrevet prisvekst.

Indikatoren for ressursknapphet oppsummerer svar knyttet til knapphet på innsatsfaktorer og kapasitetsutnyttning. Den steg gjennom hele 2006 og lå på et uvanlig høyt nivå, historisk sett. Mangel på kvalifisert arbeidskraft, råstoff og kraft utgjorde en større utfordring enn for ett år siden. Ressurssituasjonen ble vurdert som særlig vanskelig for produsenter av byggevarer (trelast, trevarer og mineralprodukter). Knapphet på innsatsfaktorer som arbeidskraft og råstoff medførte høyere produksjonskostnader for bedriftene. Disse

ekstrakostnadene bidro til å drive opp markedsprisene.

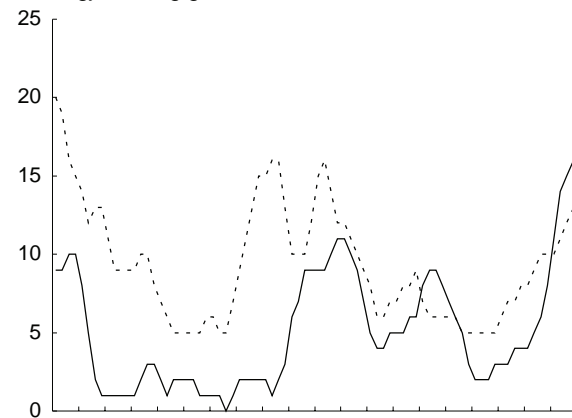
Generelle utsikter på kort sikt (første kvartal 2007) ble vurdert som bedre av et høyt antall industriledere, og det kan synes som om optimismen tiltok mot slutten av 2006. Økende vilje til å justere opp vedtatte investeringsplaner tyder på positive forventninger også på noe lengre sikt. Sammensatt konjunkturindikator for industrien, som gjenspeiler svar knyttet til forventet produksjon, ordrebeholdning og lagerbeholdning (som teller negativt), viser et uvanlig høyt nivå. Store ordreserver innenfor verkstedindustrien er en medvirkende faktor til dette.

Produsenter av typiske innsatsvarer (treforedling, kjemisk industri, metallindustri med flere) meldte om et betydelig oppsving for disse bransjene, ifølge Konjunkturbarometeret for fjerde kvartal 2006. Produksjonsvolum og kapasitetsutnyttning viste tiltakende vekst gjennom hele 2006. Kraftig økning i innenlandsk ordretilgang var hoveddrivkraft bak denne utviklingen. Stor innenlandsk etterspørsel etter blant annet byggevarer førte til stigende markedspriser. Det faktum at kineserne støvsuger verdensmarkedet etter enkelte innsatsvarer, slik som metaller, bidro også til prisveksten. Andelen industriledere som meldte at ressursknapphet utgjør en flaskehals for produksjonen, var merkbart høyere enn i 2005, og problemet

Konjunkturbarometer: Industri og bergverkFaktorer som begrenset produksjonen, inneværende kvartal
Sesongjustert og glattet. Prosent

— Etterspørsel og/eller konkurranse

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

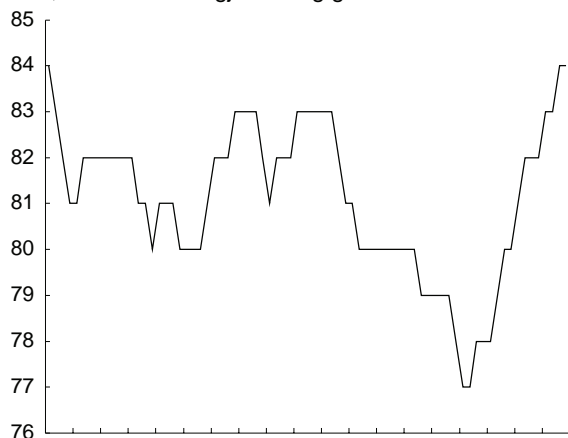
Konjunkturbarometer: Industri og bergverkFaktorer som begrenset produksjonen, inneværende kvartal
Sesongjustert og glattet. Prosent

— Arbeidskraft - - - Kapasitet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Konjunkturbarometer: Industri og bergverk

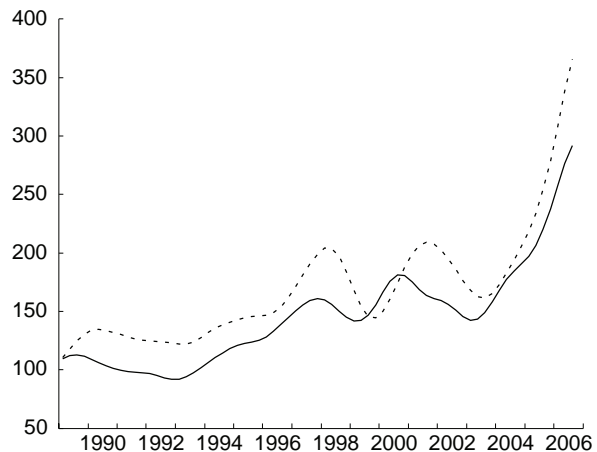
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ordretilgang og ordreservert i industri i alt

Verdindeks. Trend. 1988=100

— Ordretilgang - - - Ordreservert

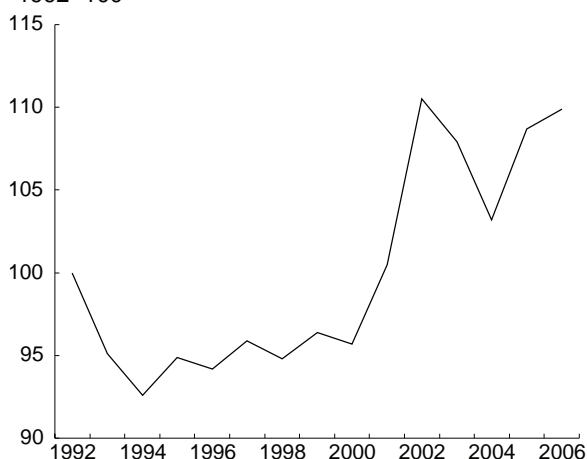
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

synes å ha vært tiltakende. Utviklingen var særlig tydelig når det gjelder mangel på kvalifisert arbeidskraft, råstoff og kraft. Dermed kan det virke som om ressursknapphet bidro til å drive opp produksjonskostnadene. Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad beregnes til om lag 86 prosent i fjerde kvartal 2006. Generelle utsikter på kort sikt ble bedømt som bedre av et økende antall industriledere. Forhåpninger om en ytterligere bedring i markedsprisene er nok en vesentlig årsak til dette. Økt investeringsvilje innenfor de aktuelle bransjene vil sannsynligvis bidra til større produksjonskapasitet på noe lengre sikt.

Produsenter av typiske investeringsvarer (metallvarer, maskinvarer, plattformer og skip med flere) meldte om svært gode markedsforhold for disse bransjene. Vedvarende høy ordretilgang både i hjemme- og eksportmarkedet sørget for fulle ordrebøker, mens mangel på ledig kapasitet bidro til å presse opp markeds-

prisene. Produksjonsvolum og kapasitetsutnyttning viser en sterk vekstrate gjennom hele 2006, og sysselsettingen var merkbart høyere enn ett år tidligere. Vurderingen er at den kunne vært enda større dersom det hadde vært tilgjengelig arbeidskraft å oppdrive. Indikatoren for ressursknapphet lå på et svært høyt nivå historisk sett. Kapasitetsvansker, samt mangel på kvalifisert arbeidskraft, råstoff og kraft sørget for dette resultatet. Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad beregnes til hele 89 prosent for fjerde kvartal 2006, mens tallet på arbeidsmånedene som dekkes av ordrebekholdningen lå merkbart over 2005-nivået. Generelle utsikter på kort sikt ble betraktet som bedre av svært mange industriledere. Andelen som deler denne oppfatningen steg i andre halvår. Større investeringsvilje hos foretakene vil gi noe høyere produksjonskapasitet på litt lengre sikt, men slik situasjonen er nå, må deler av produksjonen skyves ut i tid eller settes bort til foretak med ledig kapasitet.

Timelønnskostnader i norsk industri i forhold til handelspartnerne i norske kroner 1992=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå, TBU for inntektsoppgjørene og OECD.

Produsenter av konsumvarer (næringsmiddelindustri, grafisk produksjon med flere) meldte om en moderat bedring av forholdene i 2006. Produksjonsvolum og kapasitetsutnyttning steg jevnt gjennom året. Økt etterspørsel og stigende markedspriser både i hjemme- og eksportmarkedet er drivkrefter bak denne utviklingen. I løpet av andre halvår ble det registrert en liten økning i tallet på industriledere som meldte at ressursknapphet utgjør en flaskehals for produksjonen, men fortsatt var det etterspørsels- og konkurranseforhold, og da særlig på det innenlandske markedet, som la premisene for utviklingen i produksjonsvolumet. Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad er beregnet til 79 prosent i fjerde kvartal. Generelle utsikter på kort sikt ble bedømt som bedre av et høyt antall industriledere, og indikatoren gjør et lite hopp fra tredje til fjerde kvartal 2006. Forventning om styrket etterspørsel og stigende markedspriser både i hjemme- og eksportmarkedet er sannsynlige forklaringer på dette.

Industriens markedsandeler etter 1991

Timelønnskostnadene i norsk industri økte med 4,6 prosent fra 2005 til 2006, ifølge tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Lønnskostnadene hos våre handelspartnere økte anslagsvis med 3,0 prosent, ifølge Nasjonalbudsjettet for 2007. Kronekursen svekket seg med 0,5 prosent gjennom 2006, målt ved industriens effektive valutakurs. Samlet sett har dermed de relative timelønnskostnadene i Norge målt i felles valuta steget med 1,1 prosent i 2006 sammenlignet med 2005. Dette kan være en indikator på utviklingen i norsk industriens kostnadmessige konkurransevne. I 2006 var det først og fremst økte lønnskostnader som bidro til å svekke norsk industriens konkurransevne, mens endringer i valutakursen svekket konkurransevnen i 2005. Målt i felles valuta lå timelønnskostnadene for arbeidere og funksjonærer i 2005 om lag 22 prosent høyere enn hos våre handelspartnere, ifølge Nasjonalbudsjettet for 2007. Det er særlig lønningene

Markedsandeler

Norske produsenters markedsandeler er definert som forholdet mellom deres leveranser og samlet omsetning i markedet. For eksportvarer beregnes endringer i markedsandelen for de enkelte varegrupper ved å sammenholde volumveksten i den norske eksporten av den aktuelle varen med et veid gjennomsnitt av volumveksten i importen hos våre handelspartnere. Beregningene kan bare gjøres for relativt grove varegrupper. Utviklingen i eksportmarkedsandelene gjenspeiler derfor utviklingen i norsk eksport i forhold til importen av både produkter som ligger svært nær de norske og produkter som avviker betydelig. Utviklingen i eksportmarkedsindikatoren vil bli påvirket av hvordan etterspørselen etter varespekteret til de norske produsentene utvikler seg relativt til gjennomsnittet for disse varene, i tillegg til deres konkurransedyktighet vis-à-vis utenlandske produsenter av varer innen den relativt grove varegruppen.

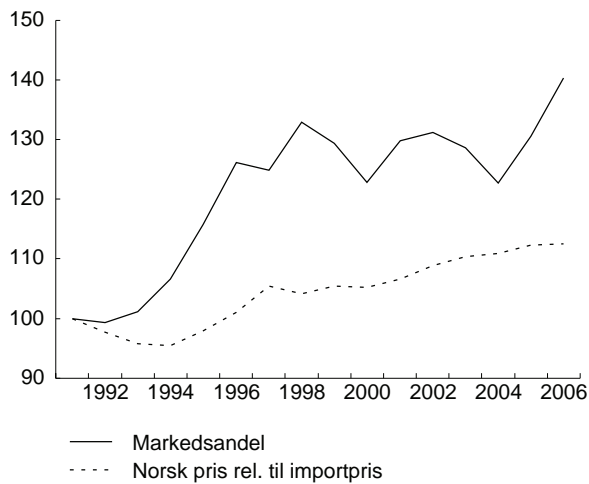
Hjemmemarkedsandelene for de enkelte varegrupper beregnes som forholdet mellom leveranser fra innenlandske produsenter og samlet innenlandsk anvendelse, begge deler regnet i volum. Beregningene gjøres for de samme grove varegruppene som for eksportmarkedsandeler. Generelt påvirkes markedsandelen av mange faktorer, slik som prisutviklingen på norske varer i forhold til de utenlandske konkurrentenes, varenes kvalitet, produktspesialisering, markedsføring og eventuelle kapasitetsskranke og lønnsomheter i produksjonen.

til arbeidere som ligger relativt høyt i Norge. Deres timelønnskostnader var om lag 36 prosent høyere enn hos handelspartnerne i 2005.

Fra 1993 til 2000 var den kostnadmessige konkurransevnen for norsk industri tilnærmet uendret. I 2001 og 2002 forverret situasjonen seg kraftig på grunn av sterkere lønnsvekst i norsk industri enn hos våre handelspartnere. En enda viktigere faktor var den kraftige styrkingen av norske kroner målt ved industriens effektive valutakurs i perioden. Svekket kronekurs sørget deretter for en bedring i norsk industriens kostnadmessige konkurransevne i 2003 og 2004. For 2004 var også lavere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos våre handelspartnere en medvirkende årsak. For de to årene under ett var nedgangen i de relative timelønnskostnadene på 6,7 prosent.

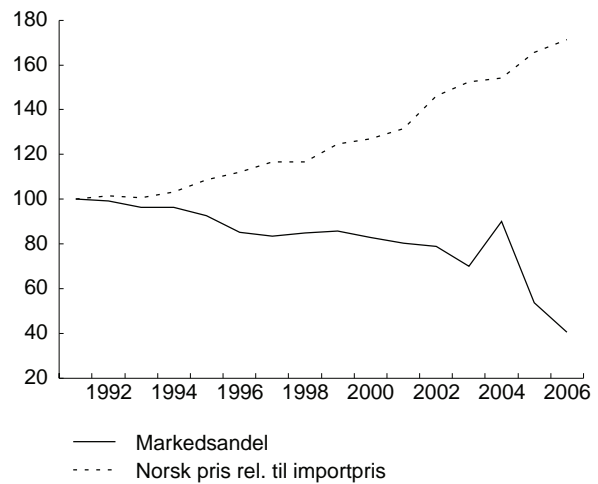
Markedsandelen for norsk eksport av verkstedprodukter steg markert fra 2005 til 2006 og var i 2006 om lag 40 prosent større enn i 1991. Eksporten utgjorde 57,2 milliarder kroner i 2006, målt i løpende priser. Volumveksten var på 17,8 prosent, mens prisene gikk opp med 1,1 prosent. Over halvparten av norsk produksjon av verkstedprodukter ble eksportert i 2006, ifølge tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. I denne sektoren har det vært en vridning fra hjemmetil eksportmarkedet siden 1990-tallet, samtidig som innenlands etterspørsel i større grad er blitt dekket av import. Prisene på norsk eksport av verkstedprodukter

Eksport av verkstedprodukter
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

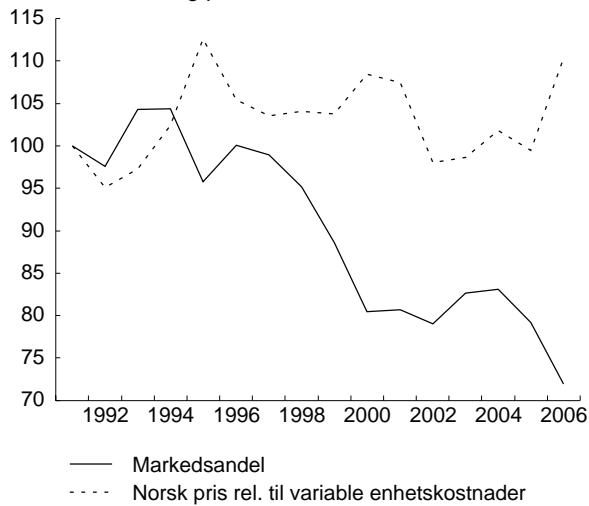
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av verkstedprodukter
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

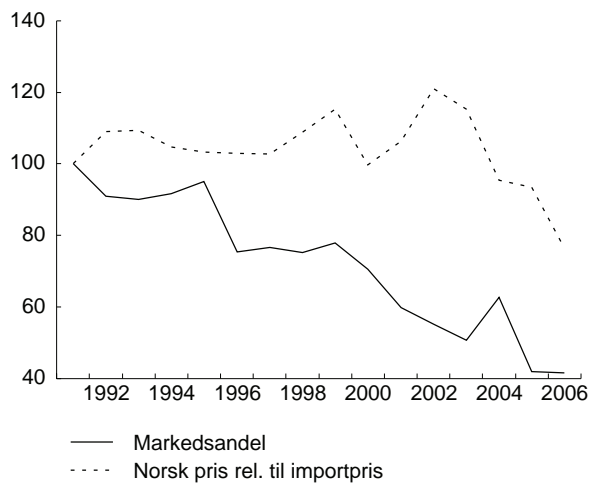
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av industrielle råvarer
Markedsandel og pris-kostnadsforhold. 1991=100

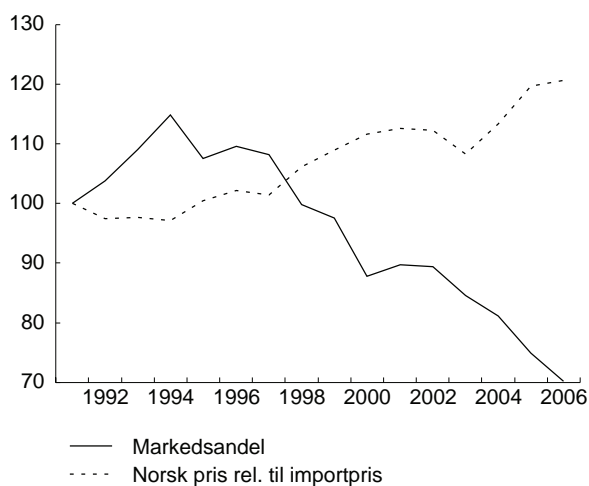
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av industrielle råvarer
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

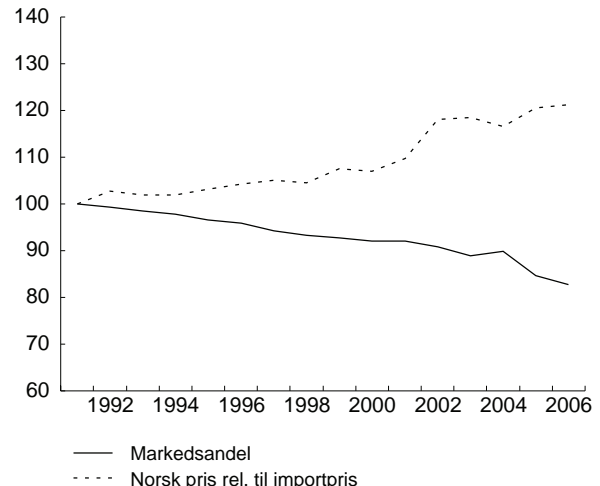
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av andre varer fra industri og bergverk
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av andre varer fra industri og bergverk
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

var om lag uendret i 2006 i forhold til 2005, dersom vi sammenligner med våre konkurrentland. Siden 1991 har prisdifferansen mellom norske produsenter av verkstedprodukter og konkurrentene økt med om lag 13 prosent.

Hjemmemarkedsandelen for norske verkstedprodukter falt markert i 2006 og endte på et nivå om lag 41 prosent lavere enn i 1991. Hjemmemarkedsandelen falt også klart i 2005. Endringene siden 1990-tallet er trolig et resultat av høyere prisvekst på innenlandsproduserte enn importerte varer, samt av økt internasjonal spesialisering. Også fra 2005 til 2006 steg prisene på innenlandsproduserte varer mer enn prisene på importerte, og den relative prisforskjellen har økt med om lag 71 prosent siden 1991.

Markedsandelen for norsk eksport av industrielle råvarer gikk ned i 2006 sammenlignet med 2005, og den var i 2006 om lag 72 prosent av hva den var i 1991. Norske priser relativt til variable enhetskostnader steg i 2006 sammenlignet med året før, noe som indikerer økt lønnsomhet for norske produsenter. Dette skjedde på tross av en klar økning i priser på råvarer og elektrisk kraft til metallindustrien i 2006 sammenlignet med året før. Eksportvolumet av treforedlingsprodukter hadde en nedgang fra 2005 til 2006, mens eksporten av kjemiske råvarer økte. Økt konkurranse fra utlandet virket fremdeles negativt inn på eksporten av enkelte metaller og treforedlingsprodukter i 2006.

Hjemmemarkedsandelen for industrielle råvarer var om lag uendret fra 2005 til 2006, selv med et klart fall i norske priser relativt til importpriser. Markedsandelen utgjorde i disse to årene om lag 42 prosent av hva den var i 1991 og var også klart lavere enn i 2004.

Andre næringer innen industri, med unntak av produksjon av fisk og fiskeprodukter, er hovedsakelig rettet mot hjemmemarkedet. Det samme gjelder bergverksdrift. Markedsandelen for hjemmeleveranser av andre varer fra industri og bergverksdrift falt i 2006 og var om lag 17 prosent lavere enn i 1991. Det var en klar økning i importen i næringer som trevareindustri og møbel- og annen industri i 2006 sammenlignet med 2005. Økt innenlandsk etterspørsel knyttet til den høye byggevirksomheten i Norge ble dekket opp av økt import og ikke gjennom vekst i innenlands produksjon. Dette skjedde selv om de innenlandske prisene endret seg noe mindre enn importprisene for disse næringene i 2006. Norske priser sammenlignet med importpriser var derfor om lag uendret eller steg noe i 2006. Den relative prisforskjellen mellom norske priser og import var 21 prosent større enn i 1991. En betydelig del av denne prisforskjellen kom i 2002, da norske priser steg med 8 prosent fra året før i forhold til importprisene. Dette var knyttet til valutakursendringene. Endringene i de norske prisene gjennom 2005 bidro ytterligere til å vri den innenlandske etter-

spørselen bort fra hjemlig produksjon i retning av økt import.

Markedsandelen for norsk eksport fra andre næringer innen industri og bergverk falt ytterligere i 2006 og var om lag 30 prosent lavere enn i 1991. Norske eksportpriser relativt til konkurrentenes importpriser har steget noe i 2006, og den relative prisforskjellen mellom norske eksport- og konkurrentenes importpriser var om lag 21 prosent høyere i 2006 enn i 1991.

Bygge- og anleggsvirksomhet

Produksjonen i bygge- og anleggsvirksomheten økte med 6,5 prosent fra 2005 til 2006, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. De sesongjusterte tallene viser at veksten flatet ut i annet og tredje kvartal for så å stige igjen mot slutten av 2006. De siste tre årene har produksjonen steget med 21,3 prosent, målt i faste priser.

Bygge- og anleggsinvesteringene sank i begynnelsen av 2006, for så å øke gjennom resten av året ifølge de sesongjusterte nasjonalregnskapstallene. Nedgangen i første kvartal skyldes lave investeringer i offentlig forvaltning. For året sett under ett økte investeringene med 8,4 prosent sammenlignet med 2005. Boliginvesteringene økte med 6,4 prosent, mens investeringene innen offentlig forvaltning økte med 2,3 prosent. Sterk vekst innenfor kraftforsyning og det øvrige Fastlands-Norge bidro til å trekke gjennomsnittet opp.

Etter å ha steget med 5,0 prosent fra 2004 til 2005, økte sysselsettingen i bygg og anlegg med 7,6 prosent i 2006. I 2006 var det 168 000 sysselsatte lønnstakere og selvstendig næringsdrivende i bygge- og anleggsvirksomheten (årgjennomsnitt) ifølge det kvartalsvise sysselsettingsregnskapet. Andelen utenlandske bygningsarbeidere i næringen er økende. I tillegg kommer utenlandske bygningsarbeidere som leies ut av bemanningsfirmaer, og som ikke er inkludert i tallene over. Vi må tilbake til toppårene 1988 og 1989 for å finne så høye sysselsettingstall. Det er registrert 4 000 ledige bygningsarbeidere i gjennomsnitt for hele året, ifølge Arbeidsdirektoratets statistikk. Det gir en rekordlav ledighetsprosent på 2,6 i forhold til arbeidsstyrken, dvs. summen av sysselsatte og arbeidsledige.

Boliger og næringsbygg

Etter en relativ rolig fase i årene 2001 til 2003 har det vært en rekordartet vekst i bygging av boliger og næringsbygg de tre siste årene, ifølge den kvartalsvise produksjonsindeksen. Sesongjusterte produksjonstall for de tre første kvartalene i 2006 lå nær 6 prosent over nivået i 2005 og 24 prosent over nivået i perioden 2001 – 2003. Mens veksten i rehabiliteringssektoren er moderat, har nybygging økt med om lag 35 prosent fra 2003 til 2006. Veksten har vært sterk både for boligbygg og næringsbygg i denne perioden. Men sesongjusterte tall viser at den totale byggeaktiviteten flatet ut i andre og tredje kvartal i fjor. En medvirken-

de årsak er trolig mangel på ledig kapasitet i nærin- gen. Det er mangel på kvalifiserte arbeidere og det er økt leveringstid på enkelte materialtyper, noe som igjen har medvirket til høye byggekostnader.

Boliger

I 2006 ble det påbegynt bygging av 33 351 boliger, ifølge foreløpige tall fra SSBs kvartalsvise byggearealstatistikk. Det er en vekst på 5,5 prosent fra året før. Det er tredje år på rad at antall igangsatte boliger ligger på et høyt nivå.

Som i de to foregående årene, var andelen påbegynte blokkleiligheter historisk høy også i 2006. Tar vi med blokker ned til to etasjer, utgjør boliger i blokkbebyggelse nesten halvparten av boligene som er igangsatt i 2006. Under høykonjunkturen på åttitallet var, til sammenligning, eneboliger mest etterspurte. Andelen eneboliger var gjennomgående over 50 prosent fram til 1988. Målt i antall kvadratmeter bruksareal ble det derfor igangsatt mer boligbygg fram til og med 1988 enn i dag, men vi må tilbake til 1983 for å finne dagens nivå på antall boliger.

Tall for Oslo viser at antall påbegynte boliger der fortsatt ligger på et historisk høyt nivå. Etter en markert nedgang i 2005 til 3 673 igangsatte boliger fra rekordhøye 5 828 i 2004, steg antall påbegynte boliger i Oslo til om lag 4 500 i 2006. De største utbyggingsprosjektene i Oslo er Løren bydel, hvor KS Selvaagbygg skal bygge 1 500 boliger fram til 2012, og utbyggingen på Tjuvholmen, hvor arbeidet med de første boligfeltene har startet opp. Men de høye byggekostnadene begynner nå å påvirke boligutbyggingen i Oslo. Flere boligprosjekter er stanset på grunn av høye byggekostnader. På Tjuvholmen erstattes 250-300 boliger med tre nye kontorbygg på grunn av sterk etterspørsel etter kontorlokaler med attraktiv beliggenhet.

I landet for øvrig er det en varierende utvikling. På Østlandet utenom Oslo er det ingen store endringer fra året før, med unntak av i Vestfold, hvor boligbyggingen falt med 20 prosent etter å ha ligget stabilt på et historisk sett høyt nivå mellom 2002 og 2005. I

Rogaland øker boligbyggingen for tredje år på rad, mens det i Hordaland er en liten nedgang fra toppnivået i 2005. I Sør-Trøndelag har trenden vært negativ de to siste årene. I Troms steg aktiviteten for annet år på rad, mens Nordland har hatt en motsatt utvikling de to siste årene.

Entreprenørenes tilgang på nye boligprosjekter fortsatte å stige i første halvår i fjor, men falt ned på samme nivå som året før i tredje kvartal. Veksten i bedriftenes beholdning av nye boligprosjekter flatet ut på et rekordhøyt nivå i tredje kvartal i fjor, og var ved utgangen kvartalet 26 prosent høyere enn på samme tid året før.

Fritidsboliger

Det ble igangsatt bygging av 642 000 kvadratmeter bruksareal til fritidsboliger i 2006, ifølge kvartalstall fra byggearealstatistikken. Det er 20 prosent mer enn i 2005, og 2006 er tredje år på rad med sterk vekst i denne sektoren. Bygging av fritidsboliger har utviklet seg til å bli en stadig viktigere del av byggeaktiviteten i landkommunene og utgjorde i fjor 7,1 prosent av totalt igangsatt bruksareal. I typiske hyttefylker som Oppland og Buskerud er andelen bruksareal til fritidsboliger henholdsvis 31 og 18 prosent. Store blokkprosjekter med fritidsleiligheter har blitt mer og mer vanlig de siste årene. Et eksempel på den nye trenden er et seks etasjes blokkprosjekt med 127 leiligheter på Kvittfjell.

Næringsbygg

Investeringene i næringsbygg og bygg til offentlig sektor har steget tre år på rad og lå i 2006 på samme nivå som i 1986, som var toppåret på åttitallet. I alt ble det påbegynt bygging av 3,6 millioner kvadratmeter bruksareal til næringsbygg og bygninger til offentlig forvaltning, helse og undervisning i 2006, ifølge kvartalstall fra byggearealstatistikken. Det er 7,6 prosent mer enn i 2005.

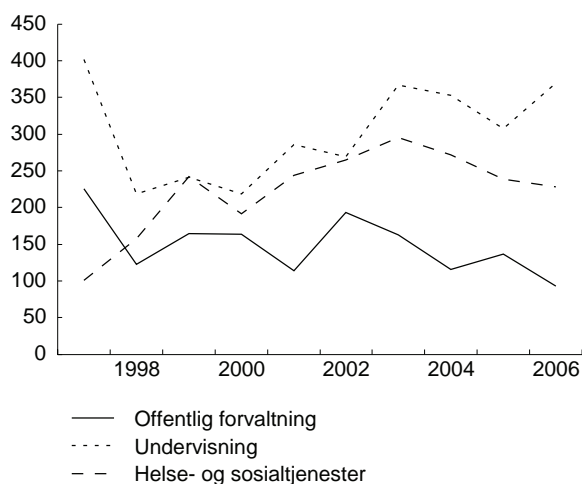
Privat sektor driver veksten, med særlig stor vekst i bygningsinvesteringene i tjenesteytende næringer og i næringen transport og kommunikasjon. I tillegg øker investeringene i industrien for annet år på rad, etter

Bygge- og anleggsvirksomheten. Markedsutvikling og produksjon. Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹ 2006	Volum					Pris				
		2006	06:1	06:2	06:3	06:4	2006	06:1	06:2	06:3	06:4
Bygge- og anleggsvesteringer totalt	190,0	8,4	-5,2	5,4	0,3	3,4	3,5	1,0	-0,4	0,8	3,2
Boliger	91,9	6,4	1,0	1,0	0,8	2,3	3,4	0,2	1,7	0,9	1,8
Offentlig forvaltning	41,9	2,3	-24,8	18,2	-5,4	13,9	3,5	5,1	-6,7	0,1	6,8
Kraftforsyning	4,0	20,3	15,7	-0,3	-5,3	6,1	3,9	1,4	0,7	1,0	2,0
Fastlands-Norge ellers	52,2	17,1	1,4	4,3	4,6	-3,0	3,5	-0,6	0,8	0,9	2,9
Bruttoproduksjon	228,7	6,5	2,6	0,5	0,7	2,7	4,1	0,7	1,4	1,0	1,7
Produktinnsats	139,9	6,5	2,1	0,7	0,8	2,9	2,8	0,3	1,4	0,8	1,5
Bruttoprodukt	88,8	6,5	3,4	0,0	0,6	2,5	6,1	1,1	1,7	1,2	2,0

¹ Nivå tall i løpende priser.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Bygg satt i gang. Bruksareal etter brukers næring. 1000 kvm.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

flere år med nedgang. I varehandelen ligger investeringene i bygninger fortsatt på et rekordhøyt nivå.

Offentlig sektors investeringer i bygninger lå i 2006 om lag på samme nivå som i 2005. Store sykehusutbygginger, som Universitetssykehuset i Akershus (ferdig høsten 2008) og St.Olavs Hospital i Trondheim (ferdig i 2011), er med på å holde aktiviteten oppe.

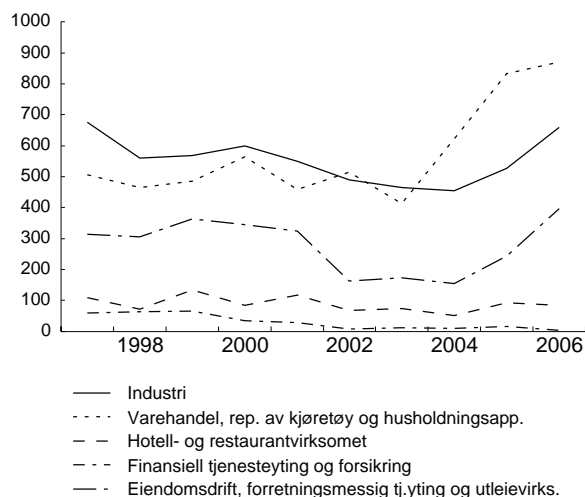
Økt ordretilgang på nye næringsbygg i de tre første kvartalene i 2006 signaliserer høy aktivitet også i 2007. Verdien av entreprenørenes beholdning av næringsbygg var, ved inngangen til fjerde kvartal, 25 prosent høyere enn i begynnelsen av første kvartal 2006, målt i løpende priser.

Rehabilitering

Rehabilitering av bygninger, som omfatter utbedring, ombygning, reparasjon og vedlikehold, svinger langt mindre enn nybygging. Rehabilitering utgjør omlag 40 prosent av den totale byggevirkningen og mer enn 30 prosent av den totale bygge- og anleggsvirkningen. Fram til og med tredje kvartal i 2006 økte rehabiliteringsvirkningen med i underkant av 4 prosent sammenlignet med samme periode året før, i følge produksjonsindeksen for bygg og anlegg.

Tilgangen på nye boligrehabiliteringsprosjekter har ligget stabilt på et høyt nivå gjennom hele 2005 og fram til tredje kvartal i 2006. I tredje kvartal gikk tilgangen ned med 15 prosent sammenlignet med samme kvartal året før. Verdien av entreprenørenes beholdning av boligrehabiliteringsprosjekter sank med 6 prosent i løpet av kvartalet, og lå ved utgangen av tredje kvartal 7 prosent under nivået på samme tid året før. For andre bygg har beholdningen av rehabiliteringsprosjekter steget betydelig siden sommeren 2005 og fram til fjerde kvartal i 2006. Etter en rekordhøy ordretilgang i tredje kvartal i 2006, økte bedrifte-

Bygg satt i gang. Bruksareal etter brukers næring. 1000 kvm

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nes beholdning med 31 prosent sammenlignet med utgangen av tredje kvartal 2005, målt i løpende priser.

Anlegg

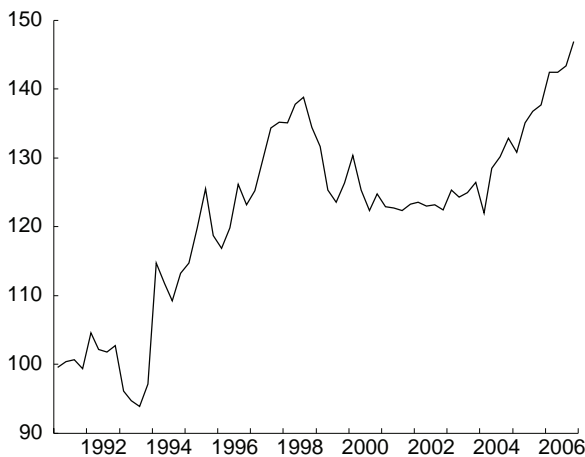
Anleggsvirkningen fortsatte å stige i 2006, fra et høyt nivå i 2005. I de tre første kvartalene i fjor, sett under ett, lå produksjonen om lag 4 prosent over nivået i 2005. Tilgang på nye anlegg steg for tredje år på rad og verdien av entreprenørenes beholdning av anleggsprosjekter var ved utgangen av tredje kvartal 19 prosent høyere enn på samme tid i 2005. Lavere aktivitet på ilandføringsanleggene Snøhvit og Ormen Lange ble mer enn kompensert med økte vegbevilgninger. Prosjektene er mange og fordelt på riksveger over hele landet.

Pris- og kostnadsutviklingen

Byggekostnadsindeksen for veganlegg, som måler utviklingen i entreprenørenes kostnader, har vist en årlig prisvekst på rundt 4 prosent de tre siste årene. Kostnadsendringene varierer mellom anleggstypene, og det er særlig betongkonstruksjoner som har blitt dyrere de siste to årene. Ny vekst i stålpriser mot slutten av 2006 medvirket til at kostnadene for bygging av betongbruer økte med 6,7 prosent i løpet av fjoråret. Prisen på armeringsstål har økt med nesten 70 prosent siden første kvartal 2004. I samme periode steg byggekostnadsindeksen for betongbruer med 18,6 prosent.

Mot slutten av 2006 steg byggekostnadsindeksene for boliger mer enn normalt, drevet av blant annet økte priser på trelast og høyere lønnskostnader. Fra desember 2005 til desember 2006 steg byggekostnadsindeksen for boliger med 5,5 prosent. Vi må tilbake til begynnelsen av 2001 for å finne tilsvarende kostnadsvekst for boligprodusentene over en tolv måneders periode.

Bruttoproduct i bygge- og anleggsvirksomhet Sesongjustert. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Stor etterspørsel etter leiligheter i storbyene har ført til en betydelig prisvekst på nye boligblokker. Fra 2005 til 2006 steg prisene på en gjennomsnittsleilighet med 18,5 prosent, ifølge prisindeksen for nye flerbolighus. Indeksen, som går tilbake til 2000, viser at prisene på nye blokkleiligheter har økt med 87 prosent fra 2000 til 2006. Til sammenligning lå prisene på boliger i nye småhus i 2006 52,4 prosent over nivået i 2000. Prisene for nye eneboliger lå i tredje kvartal 4,2 prosent over nivået på samme tid i 2005 og 40,3 prosent over gjennomsnittet i 2000, ifølge prisindeksen for nye eneboliger.

Til tross for renteøkning steg boligprisene enda mer i 2006 enn året før. Fra fjerde kvartal 2005 til fjerde kvartal 2006 økte prisene med 16,7 prosent. Årsveksten fra 2005 til 2006 var på 13,3 prosent, og gjennomsnittsprisen på boliger lå i fjor 54,3 prosent over gjennomsnittsprisen i 2000. Se for øvrig en mer detaljert omtale av boligprisene i kapitlet om husholdningene.

Prisindeksen for kontor- og forretningseiendommer viser en mer moderat prisvekst for næringsbygg enn for boliger. Fra første halvår 2005 til første halvår 2006 steg prisene på kontor- og forretningseiendommer med 4,5 prosent. Siden første halvår 1996 har prisene på kontor- og forretningseiendommer steget med 106,4 prosent. Til sammenligning økte boligprisene med 148,2 prosent i samme periode.

Utleieprisene for kontorlokaler med god beliggenhet og høy standard i Oslo har steget med over 30 prosent siden bunnivået på slutten av 2003, ifølge markedsrapporten til UNION Norsk Næringsmegling AS for fjerde kvartal 2006. Den kan også vise til fortsatt stor etterspørsel i leiemarkedet. Dagens Næringslivs halvårslige leieprisundersøkelse for Oslo-området i januar 2007 viser at leieprisnivået øker i alle segmenter, og at det er spesielt høy vekst i leieprisen for kontorlokaler

med høy standard i attraktive deler av Oslo, som Vika og Aker Brygge. Det er forventet at tendensen fortsetter i 2007. Undersøkelsen for kontorlokaler «kysten rundt» viser stigende leiepriser i alle storbyer med unntak av Tromsø, hvor det er en flat leieprisutvikling.

Elektrisitetsforsyning

Den fastlandsbaserte elkraftproduksjonen var på 121,7 TWh kraft i 2006. Dette er 11,9 prosent mindre enn 2005, men 10,1 prosent mer enn i 2004. Vannkraft utgjorde 98,4 prosent av den samlede fastlandsbaserte elkraftproduksjonen i 2006, mens varmekraft og vindkraft utgjorde henholdsvis 1,0 prosent og 0,6 prosent. I tillegg ble det produsert om lag 9 TWh elkraft på sokkelen basert på gass ifølge Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE).

Produksjonen av vindkraft har steget raskt siden 2001, men utgjør bare en liten andel av den samlede produksjonen. Siden nesten all elkraftproduksjon på fastlandet er basert på vannkraft, er produksjonen svært avhengig av nedbørsmengdene.

Nedgangen i elkraftproduksjonen i 2006 sammenliknet med 2005 har sammenheng med lavere nedbørsmengder og lavere tilsig til magasinene. Basert på observasjoner fra værstasjonene var nedbøren i 2006 110 prosent av normalen, mot 115 prosent av normalen i 2005. Selv om nedbørsmengdene i 2006 lå over normalen, var tilsiget til vannmagasinene bare 110 TWh, og det er ifølge NVE 10,2 TWh mindre enn beregninger for et normalår. Avviket mellom nedbørsmengden og tilsiget til magasinene avhenger av hvor mye av snøen og regnet som faller der hvor magasinene ligger. Ved inngangen til 2007 var fyllingsgraden i norske magasiner 66,0 prosent av total kapasitet, som er 3,8 prosentpoeng under medianverdien på tilsvarende tidspunkt for de siste 15 årene. I de seks første ukene i 2006 lå fyllingsgraden over medianverdien, mens den lå under resten av året, bortsett fra ukene 19 og 20. Sommeren 2006 var svært tørr, og det førte til lite tilsig i perioden juni til september. Ved utgangen av hver uke fra slutten av juli til andre uken i november var avviket mellom fyllingsgraden i magasinene og medianverdien mer enn 20 prosentpoeng. Den hydrologiske balansen ble imidlertid forbedret gjennom november og desember ved at mye av nedbøren falt som regn, noe som ga umiddelbar oppfylling av magasinene. I begynnelsen av februar 2007 var det mer snø tilgjengelig for årets vannkraftproduksjon enn medianen på samme tid for årene 1971-2006 ifølge NVE. Hvis dette holder seg slik framover, vil vinterens snømengde gi høye tilsig til magasinene til våren når snøsmeltingen begynner.

Norge, Sverige, Finland og Danmark har et felles kraftmarked med en felles kraftbørs, Nord Pool. Tyskland, Polen og Russland er koplet til det nordiske markedet gjennom kraftkabler. Et integrert nordisk

Kraftbalansen. TWh

	2004	2005 ¹	2006 ¹
Kraftproduksjon	110,5	138,1	121,7
-nettoeksport	-11,4	12,0	-0,9
eksport	3,8	15,7	8,9
import	15,3	3,7	9,8
-Pumpekraftforbruk	0,7	1,1	0,5
-Nett-tap ²	9,7	11,0	10,2
=Netto innenlands forbruk, derav ³	111,5	114,0	111,9
kraftintensiv industri	34,4	34,6	32,9
alminnelig forsyning	77,1	79,4	79,0
Temp.avvik fra normalen, °C ⁵	1,4	1,5	1,8
Temperaturkorrigert nettoforbruk ⁴	80,2	82,6	82,6

¹ Foreløpige tall.

² Inklusive forbruk i kraftstasjonene og statistisk differanse.

³ Inklusive forbruk i elektrokjeler.

⁴ Elektrokjelforbruk er ikke temperaturkorrigert.

⁵ Avvik fra normalen for perioden 1961-1990.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Norges vassdrags- og energidirektorat og Meteorologisk institutt.

Priser på elektrisk kraft til husholdninger. Landsgjennomsnitt. Øre/kWh¹

	Totalpris	Kraftpris ²	Nettleie ²
1.kvartal 2005	71,4	29,3	42,1
2.kvartal 2005	75,4	33,3	42,1
3.kvartal 2005	75,7	33,6	42,1
4.kvartal 2005	78,1	36,0	42,1
2005	74,8	32,7	42,1
1.kvartal 2006	84,3	43,1	41,2
2.kvartal 2006	89,5	48,5	41,0
3.kvartal 2006	93,9	53,3	40,6
4.kvartal 2006	103,6	63,0	40,6
2006	91,5	50,6	40,9

¹ Fastleddet er inkludert og er omregnet til øre/kWh for et forbruk på 20 000 kWh i året. Prisene er foreløpige.

² MVA og forbruksavgift på elektrisk kraft er inkludert. MVA var 25 prosent i 2005 og i 2006, mens forbruksavgift var 9,88 øre/kWh i 2005 og 10,05 øre/kWh i 2006.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges vassdrags- og energidirektorat.

marked er av stor betydning for Norge, fordi det bidrar til en mer stabil krafttilgang. Når fyllingsgraden i magasinene er lav, kan elkraft importeres til Norge.

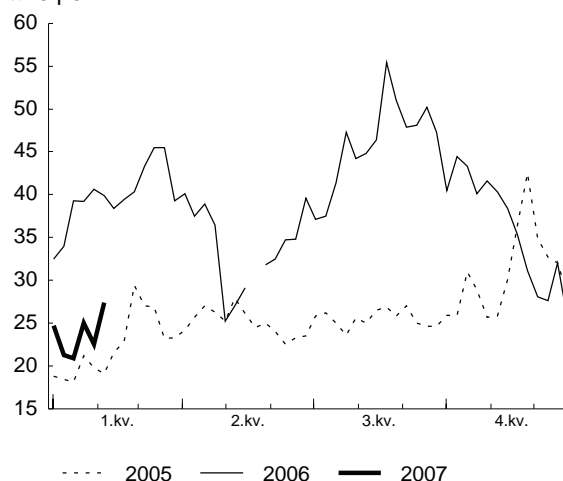
Norge hadde en netto elkraftimport på 0,9 TWh i 2006, importen var 9,8 TWh og eksporten 8,9 TWh. I 2005 var situasjonen motsatt ved at Norge eksporterte netto 12,0 TWh. I alle de fire siste månedene i 2006 ble det importert mer elkraft enn hva som ble eksportert. Lav produksjon innenlands bidro til høyere priser sammenliknet med resten av det nordiske markedet. Nettoeksporten i perioden 2000-2005 var i gjennomsnitt nesten 3 TWh per år, mens årlig gjennomsnitt for nettoeksporten i 1990-årene var 2,8 TWh.

Lavere strømforbruk

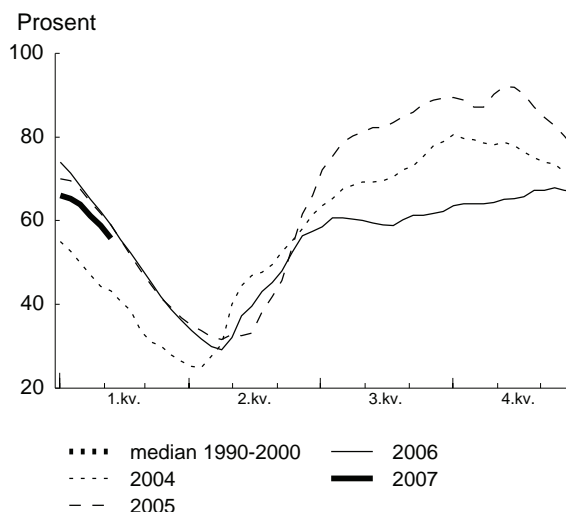
Netto elektrisitetsforbruk på fastlandet i 2006 var på 112,0 TWh, en nedgang på 1,8 prosent sammenliknet med 2005. Av dette utgjorde forbruk i kraftintensiv industri 32,9 TWh. Forbruket av elektrisitet innenfor kraftintensiv industri (kjemiske råvarer, stål, ferrolegeringer og metaller) gikk ned med 4,9 prosent fra

Systempris på elektrisk kraft, uketall Uke 1 2005 - uke 6 2007

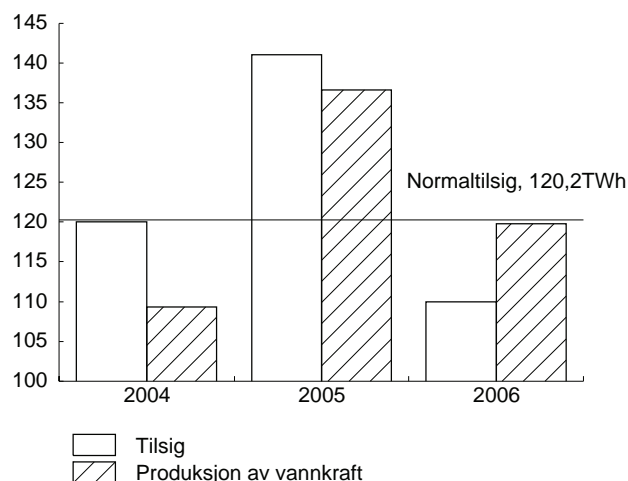
Øre per kWh

Kilde: Nord Pool.

Fyllingsgrad i vannmagasinene

Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat.

Kraftproduksjon og tilsig TWh

Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat og SSB.

Kvotemarkedet i Norge og EU

Norge og EU innførte i 2005 hvert sitt system for handel med CO₂-kvoter. Første fase av systemet varer til og med 2007, mens andre fase går fra 2008 til 2012, det vil si samme periode som Kyotoprotokollen gjelder for. I andre fase vil Norges kvotehandelssystem bli fullt ut sammenkopledd med systemet i EU. I første fase er EU-kvoter godkjent i Norge, mens EU ikke har godkjent norske kvoter.

Kvotehandling er ment å være et viktig ledd i arbeidet for å redusere utslipp av klimagasser på billigst mulig måte. EU-systemet dekker 45 prosent av EUs totale CO₂-utslipp eller vel 5 prosent av verdens totale CO₂-utslipp. Kraftsektoren er den viktigste sektoren som er inkludert i EUs kvotesystem i tillegg til enkelte energiintensive industrisektorer. Imidlertid er utslippstunge næringer som aluminiumsindustri og kjemisk industri, i likhet med andre sektorer, holdt utenfor.

Når det gjelder det norske kvotehandelssystemet, er bare rundt 10 prosent av de nasjonale CO₂-utslippene inkludert. Den lave andelen henger sammen med at Norge valgte å inkludere de samme sektorene som EU, med unntak av utslippskilder som er ilagt CO₂-avgift (for eksempel petroleumsektoren). Siden Norges kraftproduksjon så langt er CO₂-fri, ble omfanget av det norske systemet begrenset. I andre fase vil omfanget av det norske systemet trolig øke, ved at CO₂-avgiften erstattes av eller suppleres med kvoteplikt for de sektorene som inngår i EUs system. I så fall vil det norske kvotemarkedet omfatte omtrent samme andel av CO₂-utslippene som kvotemarkedet i EU.

Prisen på utslippskvoter i EU har variert svært mye. I andre halvdel av 2005 og i første kvartal i 2006 lå prisen mellom 20 og 30 Euro per tonn CO₂. I slutten av april skjedde det et dramatisk prisfall, som var en direkte følge av at utslippsdata for 2005 i de ulike medlemslandene ble offentliggjort. Disse dataene viste langt lavere utslipp enn forventet. Dermed var behovet for kvoter mindre enn tidligere anslått, og prisen

falt fra 30 til 12 Euro i løpet av en uke. I februar 2007 har kvoteprisen i EU-markedet til tider ligget under én Euro, altså på et nivå nær tre prosent av hva prisen var ett år tidligere. Det betyr at de kvotepliktige bedriftene i det norske systemet nå har mulighet for å dekke et eventuelt underskudd på kvoter til en meget lav pris.

Det er liten tvil om at EU-landene har hatt en svært romslig tildeling av kvoter i første fase. Framtidsprisen for andre fase lå rundt 15 Euro per tonn CO₂ ved inngangen til 2007. Markedet venter altså en tilstrømming av EUs kvotesystem i Kyoto-perioden.

I første fase ble nesten alle kvotene delt ut gratis til bedriftene både i Norge og EU. I andre fase har EU-kommisjonen bestemt at minst 90 prosent av kvotene må deles ut gratis, mens inntil 10 prosent kan auksjoneres ut. Denne regelen har Norge fått unntak for. Norge kan dermed auksjonere alle kvotene om det er ønskelig. EU-landene har kommet med forslag til tildeling av kvoter for andre fase gjennom såkalte nasjonale allokeringplaner (NAP), og en del av disse planene er godkjent av EU-kommisjonen. I Norge er reglene for andre fase av kvotesystemet ennå ikke fastlagt.

Det ser ut til å være en gryende erkjennelse både i Norge og i EU om at auksjonering av kvoter skaper et mer effektivt kvotemarked enn gratis tildeling. Den mye omtalte Stern Review¹ anbefaler større grad av auksjonering i EUs kvotemarked, og full auksjonering på sikt. Det er vanskelig å lage gode regler for gratis tildeling av kvoter uten å skape uheldige incentiver. Det gjelder spesielt tildeling til nye bedrifter. I tillegg kommer argumentet om at kvoteinntekter gir det offentlige finansielt handlingsrom for økt offentlig konsum eller reduserte skatter og avgifter.

¹ Stern Review (2007): Stern Review on the Economics of Climate Change. Cambridge University Press: Cambridge, United Kingdom and New York, USA.

2005. Dette forklares blant annet med nedleggelse av bedrifter innenfor næringen i 2006. Om lag halvparten av nedgangen i forbruk innenfor kraftintensiv industri skyldtes lavere elektrisitetsforbruk innenfor produksjon av jern, stål og ferrolegeringer.

Forbruket av elektrisitet innenfor alminnelig forsyning var om lag uendret fra 2005 til 2006. Middelttemperaturen i 2006 var 1,8°C over normalen, mot 1,5°C over normalen i 2005. Dersom en temperaturkorrigerer nettoforbruket innenfor alminnelig forsyning, utgjorde det 82,6 TWh i 2006, noe som er tilnærmet det samme som i 2005. Det temperaturkorrigerte forbruket gir uttrykk for hva forbruket ville ha vært ved normale temperaturer.

I tillegg til elektrisitet brukes også oljeprodukter, ved og annen bioenergi til oppvarming i Norge. Statistikk for den foreløpige energibalansen for 2005 viser at elektrisitet utgjorde 51 prosent av det totale sluttfor-

bruket av energi, mens petroleumprodukter og biomasse (ved, avlut og avfall) utgjorde henholdsvis 35 prosent og 5 prosent.

I 2006 ble det solgt 571 millioner liter fyringsolje, en økning på 8,8 prosent sammenliknet med 2005. Økningen i salget av fyringsolje henger sannsynligvis sammen med høyere strømpriser enn i 2005. Høyere strømpriser gir husholdninger og andre aktører et motiv for å erstatte elektrisitet til oppvarming med fyringsolje. Salget av fyringsparafin var imidlertid det samme i 2006 som året før og utgjorde rundt 130 millioner liter.

Rekordhøye strømpriser

Ved fravær av flaskehalser i nettet vil det dannes en felles elkraftpris i det nordiske elkraftmarkedet, en såkalt systempris. Denne noteres på Nord Pool. I mes-teparten av tiden setter imidlertid ledningsnettet begrensninger på overføringene mellom de ulike geo-

Kraftpriser og kvotemarkedet

Norge og EU har foreløpig hvert sitt kvotemarked. Foreløpig omfattes få av aktørene i kraftmarkedet av det norske systemet. Ikke minst skyldes det at norsk kraftproduksjon i all hovedsak er basert på vannkraft. Kraftmarkedet i Norge blir imidlertid påvirket av EUs kvotemarked. En høyere kraftpris i EU-land som følge av høy kvotepris vil slå inn i den norske kraftprisen via handelen med kraft mellom Norge og utlandet. Komplexiteten både i prisfastsettelsen i kraftmarkedet og i reglene for tildeling av utslippskvoter i Europa gjør det imidlertid vanskelig å fastslå hvor stor effekt kvoteprisene i Europa har på norske kraftpriser.

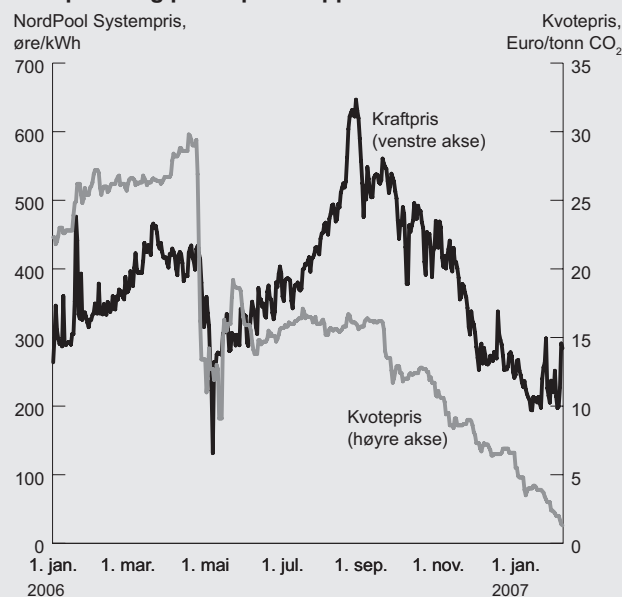
En pris på CO₂-kvoter vil isolert sett innebære at kraftverk med CO₂-utslipp ikke bare vil se på driftskostnadene i sin prissettingsspolitikk, men også ta hensyn til at CO₂-kvoter har en alternativverdi. Dersom kraftprisen er bestemt av driftskostnadene ved produksjon av kullkraft, noe som bare kan være tilfelle hvis det er ledig kapasitet i systemet, vil prisen på CO₂ i stor grad overveltes i kraftprisen. Hvis det er stigende kostnader i utnyttelsen av kapasiteten, vil imidlertid ikke kvotekostnaden slå ut i tilsvarende økt kraftpris fordi markedet vil tilpasse seg til mindre kraftproduksjon. Dersom markedet er i en situasjon med begrenset produksjonskapasitet, eller i en langsiktig likevekt med optimalt tilpasset kapasitet, kan økning i CO₂-kostnader gi liten eller ingen økning i kraftprisene på kort sikt. Imidlertid vil avkastningen til produsentene bli mindre, og investeringer i ny kapasitet forsinkes. Dette fører til høyere kraftpriser på lengre sikt. På årsbasis er det nordeuropeiske kraftmarkedet fortsatt preget av en del ledig kapasitet, men dette varierer over året og over døgnet, og fra land til land.

I Norge er kraftprisen i stor grad bestemt av vannverdien i vannkraftverkene, det vil si alternativverdien for vannet i magasinene. Denne verdien påvirkes delvis av kraftprisen i våre naboland, men også av overføringskapasiteten mellom Norge og andre land. Dersom denne kapasiteten er maksimalt utnyttet, vil en endring i kraftprisene i våre naboland i mindre grad påvirke den norske prisen. I stedet vil norske forhold, spesielt nivået på vannmagasinene, bestemme prisen. I så fall vil økte CO₂-kostnader i termiske kraftverk ikke påvirke kraftprisen i Norge i særlig grad.

Den norske kraftprisen kan også påvirkes av endrede brenselpriser internasjonalt. Gjennom 2005 steg gassprisen betydelig, og dette fortsatte gjennom første kvartal i 2006. Deretter har gassprisen falt noe fram mot sommeren, og for resten av året har den stabilisert seg om lag på nivået ved inngangen til 2006.

Figuren viser prisutviklingen for CO₂-kvoter og kraft i Norge (Nord Pool) gjennom 2006. Den indikerer at den norske kraftprisen utover våren i store trekk fulgte bevegelsene til kvoteprisen. Men relativt sterk tapping av vannmagasinene medførte at kraftprisen steg noe raskere enn kvoteprisen utover våren. I slutten av april falt kvoteprisen sterkt, se egen boks, og kraftprisen fulgte etter. En del av fallet i kraftprisen kan også skyldes den relativt store nedgangen i gassprisen, et generelt fall i kullprisene, samt snøsmelting med stort omfang av produksjon av elvekraft, hvor det ikke er noen lagermulighet for vannet. Utover sommeren falt kvoteprisen videre, mens kraftprisen steg kraftig. Da var det en

Kraftpriser og priser på utslippskvoter

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

stadig strammere vannbalanse, og etter hvert også manglende oppstart av kjernekraftverk og begrenset kabelkapasitet i handel med nabolandene som dominerte prisutviklingen. Etter hvert som mer termisk kapasitet kom inn og vannbalansen bedret seg, falt prisen i kraftmarkedet.

Selv når kraft- og kvoteprisen beveger seg i takt, kan det være vanskelig å fastslå i hvilken grad kvoteprisen slår inn i kraftprisen. For eksempel vil lavere etterspørsel etter kraft i Europa normalt føre til fallende kraftpriser. Indirekte gir det ytterligere fall i kvoteprisen, fordi det blir mindre behov for kullkraftproduksjon. Denne effekten har vært spesielt tydelig rundt årsskiftet, da mildværet over store deler av Europa førte til fallende kraft- og kvotepriser.

På lang sikt vil trolig økte CO₂-kostnader i enda større grad slå ut i kraftprisen, ettersom nye termiske kraftverk vil trenge høyere kraftpris enn tidligere for å bli lønnsomme. Reglene for tildeling av utslippskvoter er imidlertid utformet slik at nye kraftverk får tildelt store mengder kvoter gratis. Tildelingen av kvoter varierer mellom land, men i de fleste land vil alle nye verk få tildelt kvoter som svarer til langt over halvparten av de kvotene de trenger. Nye tyske kullkraftverk får for eksempel tildelt om lag 90 prosent av behovet. Dermed trenger ikke nye verk så mye høyere kraftpris enn tidligere for å bli lønnsomme, og kvoteprisen slår bare i liten grad over i kraftprisen. Det blir heller ikke optimalt å tilpasse seg slik at marginalkostnaden ved å redusere utslipp er lik kvoteprisen.

Eksisterende kraftverk får naturlig nok også tildelt store mengder gratiskvoter basert på utslipp i tidligere år. Det kan tenkes at disse kraftverkene ser for seg at framtidige tildelinger av kvoter vil bli basert på dagens utslipp. I så fall vil de være mindre fristet til å redusere sine utslipp. Dersom de legger ned driften, vil de uansett miste framtidige kvoter, noe som gjør det mindre lønnsomt å legge ned for eksempel gamle kullkraftverk enn om kvotene ble auksjonert.

Klimapolitikk og teknologiutvikling

FNs klimapanel har nå slått fast at temperaturøkningene vi har observert de siste 50 årene med minst 90 prosent sannsynlighet er menneskeskapte. Dersom ikke noe gjøres for begrense utslippene, vil temperaturøkningene akselerere. Det er derfor en relativt unison anbefaling fra forskere på tvers av faggrenser at tiltak iverksettes for å redusere utslippene.

Mer enn 80 prosent av verdens energiforsyning er basert på kull, olje eller gass som danner den viktigste drivhusgassen, CO₂, ved forbrenning. Det finnes mange muligheter for å redusere utslippene. Man kan erstatte fossile brensler med kjernekraft eller fornybar energi, man kan spare på bruken av energi i bygninger, i prosesser og til transport, eller fange inn og lagre CO₂-avgassene slik at de ikke slippes ut i atmosfæren. De fleste eksperter mener at CO₂-fangst vil ha en svært viktig rolle å spille i den fremtidige klimapolitikken, og for Norges del er det CO₂-fangst fra gasskraftverk som har vært mest aktuelt.

Per i dag eksisterer det ingen gasskraftverk med CO₂-fangst til tross for at det på tegnebrettet finnes mange ideer for å få dette til. Utfordringen er ikke først og fremst selve lagringen av CO₂, men det å skille ut CO₂ før eller etter forbrenningen av naturgassen. Det er ingen enighet om hva som vil være den beste metoden, og alle metodene har sine ulemper, noe som gjør CO₂-fangst både dyrt og komplisert. Det er imidlertid ventet at kostnadene ved CO₂-fangst vil falle ettersom man får prøvet ut de ulike metodene og får videreført de beste.

Den internasjonale kvoteprisen på CO₂-utslipp i dag er for lav til at CO₂-fangst lønner seg. Det er dermed liten grunn for potensielle gasskraftselskaper til å prøve ut teknologien i stor skala på eget initiativ. Videre virker det som private teknologifirmaer er avventende til å drive egen forskning og utvikling av teknologien. Dette er forståelig så lenge det råder stor usikkerhet om når et fremtidig marked for teknologien vil oppstå og om hvor stort et slikt fremtidig marked vil være.

Dersom norske myndigheter likevel ønsker at CO₂-fangstteknologien skal videreutvikles, er det i prinsippet tre tiltak de kan benytte. For det første kan de regulere norsk gasskraftproduksjon strengere enn europeisk gasskraftproduksjon, slik at den implisitte prisen på CO₂-utslipp blir tilstrekkelig høy i Norge. For det andre kan de støtte forskning og utvikling (FoU) av CO₂-fangstteknologien. For det tredje kan de subsidiere gasskraftselskap slik at det blir lønnsomt for disse å bygge fullskala CO₂-fangst anlegg. Alle tiltakene vil kunne gi teknologisk utvikling. Spørsmålet er hvordan man kan kombinere tiltakene mest mulig effektivt slik at man både får mest mulig utslippsreduksjoner og teknologisk utvikling per krone.

Innenfor energjøkonomi blir teknologisk utvikling analysert på to ulike måter. Den ene måten tar utgangspunkt i såkalte læringskurver og er mye brukt i analyser av hele energisystemet. En læringskurve angir en fallende sammenheng mellom kostnaden ved å ta i bruk en energiform og i hvilket omfang energiformen har vært tatt i bruk tidligere. Analyser basert på læringskurver anbefaler derfor ofte at myndighetene støtter implementering av ny teknologi siden kostnadene ifølge teorien faller raskere jo mer teknologien benyttes.

Selv om argumentet kan virke rimelig, er det langt fra uproblematisk. For det første vil utstrakt støtte til implementering av ny energiteknologi stimulere til økt energiproduksjon og dermed føre til lavere sluttbrukerpriser på energi. For å stimulere til energisparing, er det viktig at energiprisen er høy. Videre råder det stor usikkerhet om hvor stort læringspotensialet egentlig er. Det er for eksempel usikkert om landbaserte vindmøller faktisk blir billigere dersom Norge støtter installasjon av slike. For alt vi vet, kan læringspotensialet for landfaste vindmøller i stor grad være uttømt.

En annen spesiell egenskap med læringskurver er at teknologiske forbedringer ikke koster noe i seg selv, de bare skjer ettersom erfaringene med en teknologi akkumuleres. Noen mener derfor at de ikke beskriver teknologisk utvikling på en realistisk måte. Deres utgangspunkt er at separate ressurser må settes til side for å drive målrettet FoU slik at kostnadene reduseres. FoU kan være laboratorieeksperimenter hvor deler av prosessen testes ut, eller bygging av komplette småskalaanlegg dvs. demonstrasjonsanlegg hvor hele teknologien kan testes ut.

Analyser av FoU konkluderer gjerne med at myndighetene bør dekke deler av bedriftenes FoU-utgifter dersom det er positive eksterne effekter knyttet til FoU. Den vanligste årsaken til slike effekter er at ny kunnskap skaffet til veie gjennom FoU kommer andre bedrifter til gode, uten at bedriften som drev FoU virksomheten blir kompensert for dette. Dette fører til at FoU-innsatsen blir for liten vurdert for samfunnet som helhet. Slike positive eksterne effekter vil være større jo vanskeligere det er å beskytte nyvinninger med patenter. En annen grunn til å støtte forskning, utvikling og utprøving er at det kan gi nasjonal teknologiindustri et konkurransefortrinn på fremtidige internasjonale markeder for CO₂-fangst. Gitt de mange ulike, lovende konseptene for CO₂-fangst bør myndighetene unngå å velge å støtte kun én av teknologiene. Ved å kombinere en streng klimapolitikk med en FoU-støtte som er åpen for alle teknologier, vil myndighetene kunne la markedet velge den beste teknologien samtidig som man fremmer CO₂-fangst.

Et spørsmål er hvorvidt det er mulig å føre en strengere klimapolitikk i Norge enn i andre land for å skape et eget norsk marked for CO₂-fangst. Det innebærer at Norge må ha en høyere strømpris enn i utlandet, noe det virker vanskelig å få politisk aksept for. En høyere elektrisitetspris i Norge vil bare være oppnåelig dersom overføringskapasiteten for elektrisitet mellom Norge og Norden/Europa er begrenset. I motsatt fall vil det nordiske markedet fungere som ett marked med én pris. Den vil bli noe høyere som følge av særnorske reguleringer, samtidig som vi får en konkurransevidning i favør av utslippsintensiv kraftproduksjon i andre land, slik som produksjon basert på kull i Danmark. Siden klimaproblemet er globalt, vil gevinsten vi oppnår i reduksjonen av norske utslipp lett bli spist opp av økte utslipp i andre nordiske land, med mindre man får i stand et avtaleverk for hele det nordeuropeiske kraftmarkedet. Gjennom felles reguleringer skapes det et marked for nye teknologier. Ved å la de ulike teknologiene konkurrere med hverandre, kommer vi høyst sannsynlig nærmere målet om mest mulig utslippsreduksjoner per krone.

grafiske områdene og da beregnes egne priser for de ulike regionene. I 2006 var gjennomsnittlig systempris for elektrisk kraft på Nord Pool 39,1 øre/KWh. Dette er den høyeste gjennomsnittsprisen som noensinne er registrert og en økning på 66,4 prosent sammenliknet med 2005, hvor gjennomsnittlig systempris var 23,5 øre/KWh. Blant de nordiske landene var kraftproduksjonen i 2005 størst i Sverige og Norge, som sto for om lag 75 prosent av den samlede nordiske produksjonen. Mens nesten hele det norske kraftsystemet består av vannkraft, er nesten halvparten av elektrisitetsproduksjonen i Sverige basert på vannkraft. Nedbørsmengdene har dermed stor innvirkning på systemprisen. Lavere nedbørsmengder i 2006 enn i 2005 resulterte i lavere tilslag til norske og svenske vannmagasiner og elvekraftverk, noe som igjen bidro til lavere produksjon og høyere systempris. Gjennomsnittlig pris på fossile brensler var høyere i 2006 enn i 2005. Dette kan også ha påvirket systemprisen, siden økt olje-, kull- og gasspris fører til høyere produksjonskostnader i varmekraftverk, som baserer produksjonen på fossile energikilder. Årest høyeste systempris var 64,7 øre/kWh og ble notert 28. august.

Kraftselskapene, som leverer kraft til sluttbrukermarkedet, kan kjøpe eller selge kraft til prisen som fastsettes i elspotmarkedet på Nord Pool. Systemprisen utgjør derfor et viktig referansepunkt for fastsettelsen av priser på kontrakter til sluttbrukermarkedet. Foreløpige tall fra den kvartalsvise prisstatistikken viser at total strømpris for husholdninger medregnet avgifter og nettleie var 91,5 øre/KWh i gjennomsnitt for 2006. Det er 16,7 øre/kWh høyere enn i 2005 og om lag 5 øre/kWh mer enn i 2003, som er det forrige rekordåret for kraftpriser. Kraftpris og nettleie uten avgifter var henholdsvis 41,3 og 23,8 øre/KWh i gjennomsnitt, mens avgifter i alt utgjorde 26,4 øre/KWh.

Primærnæringene

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser at produksjonen i primærnæringene var uendret fra 2005 til 2006, målt i faste priser. Produksjonen økte i jordbruk og fiskeoppdrett, mens skogbruk samt fiske og fangst viste nedgang. I 2006 utgjorde bruttoproduktet i primærnæringene 1,4 prosent av bruttonasjonalproduktet. Antall utførte timeverk i primærnæringene fortsetter å falle. Etter nedgang på 3,5 prosent fra 2005 til 2006 utgjorde utførte timeverk i primærnæringene 4,4 prosent av utførte timeverk i økonomien som helhet i 2006.

Jordbruk og skogbruk

Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet økte produksjonen i jordbruket med 3,1 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser. I 2006 utgjorde jordbrukets bruttoprodukt 11 milliarder kroner av samlet bruttonasjonalproduktet på 2 148 milliarder kroner.

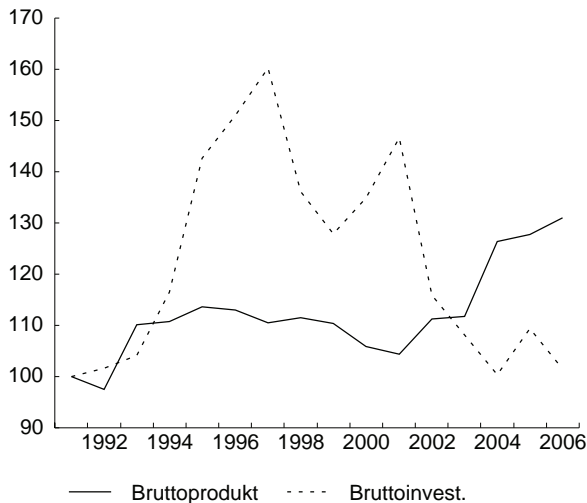
På landsbasis var avlingene i jordbruket i 2006 under et gjennomsnittså. Det var store områdevis variasjo-

ner med lave gjennomsnittsavlinger i det indre Østlandsområdet, og avlinger over et gjennomsnittså på Vestlandet og i Sør-Trøndelag. Den totale kornavlingen i 2006 er beregnet til vel 1,2 millioner tonn. Dette er 5 prosent mindre enn i 2005. Kornarealet minket noe, og gjennomsnittsavlingen per dekar var 2 prosent under nivået i 2005. På slutten av 1990-tallet ble jordbrukerne påført betydelige inntektstap på grunn av overproduksjon av husdyrprodukter, det vil si at produksjonen var høyere enn det som var mulig å selge til de priser som var avtalt i jordbruksavtalen. I perioden 2001-2004 var markedet i langt større grad i balanse. I 2005 økte overproduksjonen igjen, mest for svinekjøtt, men også for sau-/lammekjøtt, korn og egg. Eksport var ikke lønnsomt, og overproduksjon medførte reduserte produktpriser og økt omsetningsavgift. Omsetningsavgiften, som er hjemlet i Omsetningsloven, betales av primærproduzentene for å finansiere markedsreguleringstiltak. I 2006 fortsatte overproduksjonen av svinekjøtt, og den lå på om lag 7 prosent av totalproduksjonen. Det var også noe overskudd av storfekjøtt og korn. Budsjettnemnda for jordbruket har anslått at reduserte produktpriser og økt omsetningsavgift på grunn av overproduksjon påførte jordbruket et tap på snaut 500 millioner kroner i 2006. 70 prosent av tapet gjaldt svinekjøtt, og regnet per kg utgjorde det 3,00 kroner.

Antall jordbruksbedrifter og sysselsettingen i jordbruket har vist sammenhengende nedgang over mange år. I femårsperioden 2001-2006 ble antall bedrifter redusert med 22 prosent. Jordbruksarealet til de nedlagte bedriftene blir vanligvis leid bort som tilleggsjord til aktive bedrifter, noe som viser seg i statistikken ved en tendens til at jordbruksbedrifter med mer enn 200 dekar øker i antall. Over noen år har det skjedd en betydelig sammenslåing av jordbruksbedrifter ved at to eller flere tidligere selvstendige enkeltpersonforetak har gått sammen og dannet ett ansvarlig selskap, særlig innen melkeproduksjonen. Ved etablering av samdrift bygges det ofte ny driftsbygning som gir mulighet for mer effektiv drift. En annen fordel ved samdrift er bedre muligheter for ferie og fritid for deltakerne.

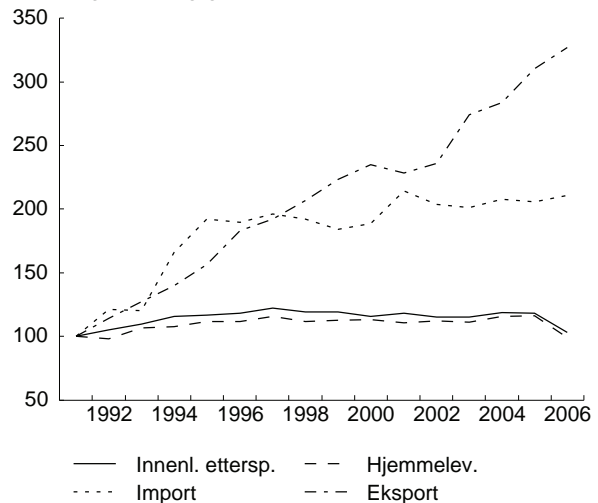
For 2006 har Budsjettnemnda for jordbruket budsjettert med 63 000 årsverk i jordbruket. Siden 2001 er antall årsverk redusert med 12 900, noe som tilsvarer en gjennomsnittlig årlig nedgang på 3,4 prosent i femårsperioden. Jordbrukarealet er stabilt eller svakt synkende etter en periode med økning som forklares av økte arealer til eng og beite. Når en ser bort fra variasjoner som skyldes været, har den samlede produksjonen av plante- og husdyrprodukter endret seg lite de siste årene. Det har dermed skjedd en betydelig økning i arbeidsproduktiviteten siden antall årsverk er redusert. Viktige årsaker er nedlegging av små bedrifter, samt spesialisering og økning av produksjonen i de gjenværende bedriftene. Ifølge Budsjettnemnda minket kapitalkostnadene (kapitalslit, leasing og real-

Produksjon og investering i primærnæringene
1991=100

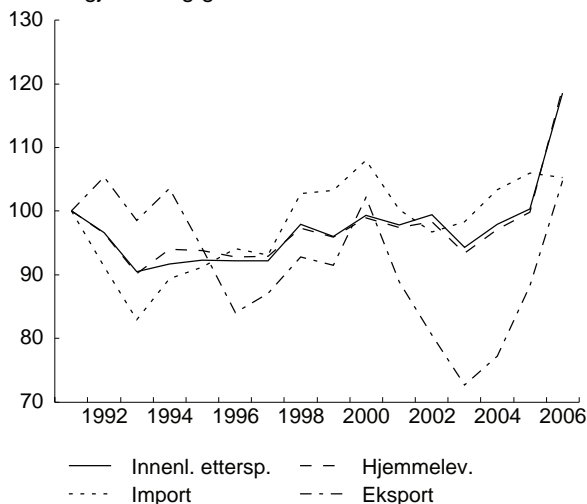
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Volumutviklingen for varer fra primærnæringene
Sesongjustert og glattet. 1991=100

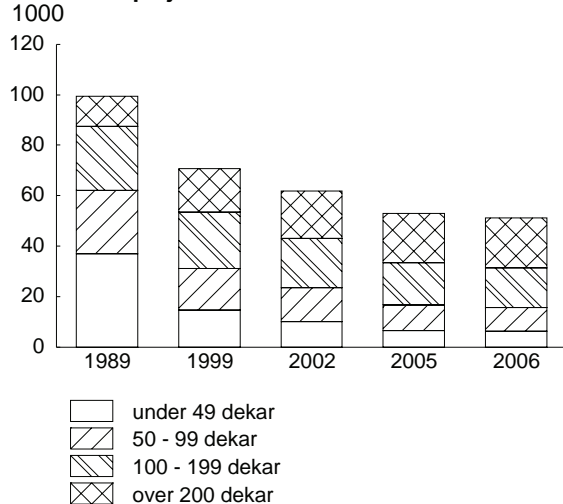
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Prisutviklingen for varer fra primærnæringene
Sesongjustert og glattet. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Antall jordbruksbedrifter etter størrelsen på jordbruksarealet i drift

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

rentekostnad) med 3,8 prosent fra 2004 til 2005, vesentlig på grunn av reduksjon i realrenta. Driftskostnadene (innkjøpt fôr, drivstoff, vedlikehold av maskiner og bygninger mv.) økte med 2,2 prosent. Fra 2005 til 2006 har Budsjettnemnda budsjettert med en økning på 3,0 prosent for kapitalkostnadene og 2,7 prosent for driftskostnadene. Det er tegn på økende investeringer, og omfanget av leasing av maskiner og redskaper er økende.

Jordbruksoppgjøret i 2006 ga små endringer i målprisene for jordbruksproduktene. Målprisene er de prisene bøndene i følge avtalen har rett til å ta i gjennomsnitt over året gitt enkelte forutsetninger om markedene. Samlet kan prisene økes innenfor en ramme på 40 mill. kroner. For svinekjøtt ble målprisen satt ned med 1 krone per kg på grunn av overproduksjon. De øvrige produktene har uendret pris eller en økning.

For budsjettåret 2007 vil overføringene fra staten øke med 220 millioner kroner, fra 11 046 millionre kroner i 2006. I avtalen inngår ledige midler og innsparinger fra 2005 og 2006 på 165 millioner kroner. Skatt er ikke forhandlingstema i jordbruksoppgjøret, men virkningen på inntekt før skatt av økt jordbruksfradrag fra 2006 til 2007 inngår, og dette er beregnet til 425 millioner kroner. Jordbruksfradraget ble innført fra og med inntektsåret 2000 og gjelder for personer med positiv næringsinntekt fra jordbruket. Fradraget består av et fast beløp pluss en prosentandel av den overskytende næringsinntekten, begrenset oppad til et maksimumsfradrag. Både det faste beløpet, prosentandelen og maksimumsfradraget er justert over tid. Maksimalt fradrag var 18 000 kroner per jordbruksbedrift for inntektsåret 2000. Fra 2006 til 2007 øker det maksimale fradraget fra 71 500 kroner til 142 000 kroner.

**Jordbruk, jakt og viltstell. Produksjon og faktoretterspørsel.
Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før**

	Mrd.kr		Volum		Pris	
	2006	2005	2006	2005	2006	2006
Produksjon	24,5	-3,3	3,1	-0,7	-0,3	
Produktinnsats	13,5	-2,5	-4,8	2,0	4,4	
Bruttoprodukt	11,0	-4,3	13,0	-4,0	-5,1	
Bruttoinvesteringer	4,7	7,2	-9,8	0,6	2,0	
Timeverk ¹	112,8	-3,7	-4,1	

¹ Mill. utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

**Markedsutviklingen for jordbruksvarer, jakt og viltstell.
Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før**

	Mrd.kr		Volum		Pris	
	2006	2005	2006	2005	2006	2006
Produksjon	24,7	-3,0	2,8	-0,7	-0,4	
Eksport	0,4	-9,4	31,5	-1,8	3,1	
Hjemmeleveranser	24,2	-2,9	2,4	-0,7	-0,4	
Import	5,5	-0,6	12,3	3,4	-0,8	
Innenlandsk anvendelse	29,7	-2,6	4,1	-	-	
Lagerendringer	1,1	-0,7	4,8	
Innenlandsk etterspørsel	28,6	-1,8	-0,7	-0,1	-0,2	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

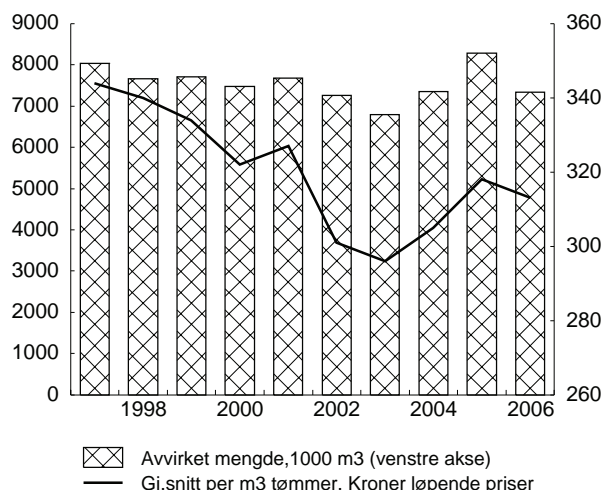
Jordbruksbedrifter etter organisasjonsform

	Jordbruks- bedrifter i alt	Enkelt- person	Ansvarlig selskap	Aksjeselskap, stiftelse, staten, fylkes- kommune, kommune mv.
1999	70 740	69 959	462	319
2000	68 539	67 645	578	316
2001	65 607	64 485	749	373
2002	61 890	60 044	1 398	448
2003	58 231	56 308	1 565	358
2004	55 507	53 376	1 813	318
2005	53 003	50 476	2 184	343
2006*	51 199	48 432	2 434	333

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Over en del år har tilskuddene til husdyrproduksjon blitt endret i retning av mindre differensiering med hensyn til besetningsstørrelse, fordi det var et ønske om effektivisering. Nå er signalene at omstruktureringen har gått fortere enn ønskelig, og tilskuddene ble derfor økt for de første dyrene i hver besetning. For å bremse gjengroingen av kulturlandskapet, ble det innført et nytt tilskudd til husdyr på beite innenfor en bevilgning på 125 millioner kroner. Fra 1. januar 2007 avvikles markedsreguleringen for fjørfekjøtt. Foreløpige tall fra Budsjettnemnda for jordbruket viser at vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk, eksklusive effekten av jordbruksfradraget, økte med 400 kroner fra 2004 til 2005, til 152 900 kroner. Fra 2005 til 2006 er økningen budsjettet til 4 200 kroner per årsverk.

Jordbruk inngår i de pågående forhandlingene i WTO (Doha-runden), som omfatter tollsatser, internstøtte, avskaffelse av eksportsubsidier og spesiell behandling

**Skogbruk. Avvirkning av tømmer for salg og
gjennomsnittspris per m³ solgt tømmer.**

Kilder: Statistisk sentralbyrå.

av u-land. Forhandlingene vil trolig medføre en liberalisering av handelen med jordbruksvarer og kan dermed få stor betydning for jordbruket i Norge. Ministermøtet i Hongkong i desember 2005 la opp til å avslutte forhandlingene i løpet av 2006. I videre forhandlingsmøter i første del av 2006 klarte ikke forhandlerne å bli enige, og i slutten av juli ble forhandlingene suspendert på ubestemt tid.

I skogbruket falt produksjonen med 13 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser, i følge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet. Produksjonen i skogbruket var dermed tilbake til 2004-nivå. I 2006 utgjorde skogbrukets bruttoprodukt snaut 5 milliarder kroner av samlet bruttonasjonalprodukt på 2 148 milliarder kroner.

Det ble i 2003 avvirket 6,8 millioner m³ tømmer for salg, det laveste kvantumet siden midten av 1970-årene. Fra 2003 til 2004 økte avvirkningen med 8,3 prosent og med ytterligere 12,7 prosent fra 2004 til 2005. Avvirkningen i 2006 ser ut til å bli 7,3 millioner m³, om lag det samme som i 2004. En viktig årsak til nedgangen fra 2005 er den milde og våte høsten i 2006, som ga svært vanskelige driftsforhold. Førstehåndsverdien av tømmeret solgt i 2006 var 2,3 milliarder kroner. Foreløpige beregninger viser at skogeierne fikk 313 kroner i gjennomsnitt per m³ solgt tømmer, 5 kroner mindre enn i 2005. Noe av nedgangen skyldes mindre andel sagtømmer. Stor byggeaktivitet i Norge og økt etterspørsel etter trelast ellers i Europa førte til prisoppgang på sagtømmer på slutten av året. Importen av tømmer (gran og furu) minket med 0,6 mill. m³ fra 2005 til 2006 til 1,8 millioner m³. Det meste av tømmeret ble importert fra Sverige. I tillegg til import av gran og furu har det de siste årene blitt importert 0,5-0,6 mill. m³ eukalyptus til treforedlingsindustrien. I 2006 ble det eksportert vel 0,7 millioner m³ tømmer, og nesten alt gikk til Sverige.

Fiske, fangst og fiskeoppdrett

Produksjonen i fiske, fangst og fiskeoppdrett økte med 0,8 prosent fra 2005 til 2006, målt i faste priser, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. I 2006 utgjorde bruttoproduktet i næringen 14 milliarder kroner av samlet bruttonasjonalprodukt på 2 148 milliarder kroner. Eksportverdien av all fisk og skalldyr utgjorde 34 milliarder kroner i 2006, mens verdien av importen var 2,3 milliarder kroner.

Samlet fangstmengde for de tradisjonelle havfiskerierne har gått ned siden 2002. Fra 2005 til 2006 var nedgangen 6,2 prosent, til 2,2 millioner tonn. Mye av nedgangen skyldes mindre fangst av fisk til produksjon av mel, olje og fôr. Det var særlig mindre fangst av kolmule og lodde siste året.

Går vi tilbake til 2003, var prisene lave og førstehåndsverdien av fangsten utgjorde 8,9 milliarder kroner. I 2004 og 2005 økte førstehåndsverdien av fangsten betydelig, mens den falt svakt i 2006. Samlet fangstverdi i 2006 var 12 milliarder kroner. Prisene på makrell og sild økte betydelig fra 2004 til 2005, men falt tilbake til 2004-nivå i 2006. Fangstmengden gikk også ned, og samlet verdi av makrell- og sildefisket falt med 26 prosent, tilsvarende 1,1 milliarder kroner. For torsk har fangsten vært stabil de siste årene, mens prisene har steget. Den samlede verdien av torskefangsten utgjorde 3,3 milliarder kroner i 2006, som tilsvarte 28 prosent av samlet fangstverdi. Gode fangstforhold ga økt fangst av sei i 2006, og sammen med økt pris ga dette en samlet fangstverdi på 1,4 milliarder kroner. Fangsten av reker har minket hvert år siden 2002 og utgjorde i 2006 bare 55 prosent av mengden i 2002. I 2006 ble to tredeler av samlet fangst konsumert direkte. Resten ble brukt til mel, olje, fôr, agn og annet. Konsumandelen er så å si uendret fra 2005, men 10 prosentpoeng større enn i 2003 og 2004.

Laks utgjør om lag 90 prosent av mengden solgt fisk fra norske oppdrettere. Ørret utgjør mesteparten av den resterende mengden, men andelen har gått ned de siste årene. Andre fiskeslag, hvorav torsk er viktigst, utgjør om lag 1 prosent av totalt kvantum. Fersk laks er den viktigste eksportvaren for oppdrettsnæringen. Fra 2000 til 2003 sank eksportprisen med 33 prosent, mens eksportert mengde økte med 19 prosent. Fra 2003 til 2006 steg prisen med hele 50 prosent, hvorav omtrent halvparten av prisstigningen fant sted siste året. Eksportert mengde har også fortsatt å stige hvert år, men økningen fra 2005 til 2006 var bare 2 prosent, mot nesten 14 prosent fra 2004 til 2005. Samlet verdi av eksportert fersk laks utgjorde 13 milliarder kroner i 2006, en økning på 24 prosent fra året før. Prisøkningen for fersk laks de senere årene skyldes i hovedsak økt etterspørsel, særlig i det europeiske markedet. Det ser ut til å være en trend mot at fersk laks etterspørres i større grad enn fryst, og det er en fordel for norske oppdrettere med sin nærhet til det europeiske markedet. I 2006 kan prob-

Fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Produksjon og faktoreterspørsel. Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr		Volum		Pris	
	2006	2005	2006	2005	2006	2006
Produksjon	30,9	5,1	0,8	12,1	12,3	
Produktinnsats	16,9	7,3	1,5	3,1	6,1	
Bruttoprodukt	14,0	1,5	-0,4	27,1	21,0	
Bruttoinvesteringer	1,6	20,1	-0,9	6,8	5,7	
Timeverk ¹	28,0	-5,7	-1,0	

¹ Mill. utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr		Volum		Pris	
	2006	2005	2006	2005	2006	2006
Produksjon	26,5	5,3	0,9	12,2	12,4	
Eksport	12,1	9,3	4,0	15,7	18,6	
Hjemmeleveranser	14,5	2,3	-1,6	9,4	6,6	
Import	0,6	-38,5	-4,8	31,2	5,0	
Innenlandsk anvendelse	15,1	0,1	-1,7	10,2	6,6	
Lagerendringer	1,3	2,9	-5,4	
Innenlandsk etterspørsel	13,8	-3,3	4,5	10,7	4,8	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fiske og fangst. Fangstmengde og førstehåndsverdi, etter fiskeslag. 2006

Fiskeslag/ skalldyr	Fangstmengde, 1000 tonn	Førstehåndsverdi, mill. kr
Torsk	220	3 276
Sild	710	2 244
Sei	256	1 390
Makrell	122	976
Kolmule	642	773
Hyse	71	771
Reke	38	585
Andre	184	1 581
I alt	2 244	11 597

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

lemer i oppdrettsnæringen i Chile, som er den andre store eksportøren av oppdrettsfisk, ha forsterket prisøkningen. Det eksporteres også betydelige kvanta fryst laks og fersk og fryst ørret. Kvantumet av fryst laks økte noe siste året, men kvantumet var likevel mindre enn i 2003 og 2004.

EU er viktigste marked for norsk oppdrettsfisk. I 2006 gikk 72 prosent av den eksporterte oppdrettsfisken til EU-landene. Andelen økte med 3,6 prosentpoeng siste året. Adgangen til dette markedet har i mange år vært påvirket av EUs forsøk på å begrense importen av norsk oppdrettsfisk ved bruk av ulike handelspolitiske virkemidler for å beskytte særlig skotske oppdrettere. I januar 2006 vedtok EU nye antidumpingtiltak mot import av oppdrettslaks fra Norge. Disse har form av minstepriser på forskjellige typer laks, og tiltakene har i utgangspunktet en varighet på fem år. I februar 2006 besluttet Regjeringen å bringe EUs antidumpingtiltak mot norsk laks inn for tvisteløsning i WTO. WTO inn-

kalte til første høringsmøte i desember 2006. Norsk ørret har også hatt en straffetoll inn til EU på 19,9 prosent siden mars 2004. Denne tollene inngår ikke direkte i saken Norge har reist i WTO.

Eksporten av laks til Russland ble nær fordoblet fra 2003 til 2005. Fra 1. januar 2006 innførte imidlertid Russland et generelt importforbud mot norsk fersk laks på grunn av angivelig uakseptabelt høyt innhold av kadmium og bly. Forbudet omfattet ikke import av fryst laks. I løpet av året kom eksporten av fersk norsk laks til Russland i gang igjen, men bare fra godkjente anlegg. Som følge av de nevnte forholdene sank eksporten av oppdrettsfisk fra Norge til Russland fra 70 000 tonn i 2005 til 50 000 tonn i 2006, og andelen oppdrettsfisk eksportert til Russland sank fra 15 til 10 prosent.

Utenriks sjøfart

Produksjonen i utenriks sjøfart målt i løpende priser vokste med 3,2 prosent fra 2005 til 2006. Veksten skyldes en økning i prisene på 5,0 prosent, mens volumet sank med 1,7 prosent. En årsak til den negative volumveksten har vært utflagging av norske rederier. Ifølge Rederiforbundet ser det ut til at nedgangen i volum stoppet opp i løpet av 2006, regnet i antall skip og dødvekttonn.

Bruttoinvesteringene, som lå på et lavt nivå fra 2002 til 2004, har tatt seg opp de to siste årene målt i faste priser. I utenriks sjøfart ble det foretatt bruttoinvesteringer i fast realkapital for 18,6 milliarder kroner i 2006. Målt i faste priser tilsvarer dette en økning på 5,8 prosent fra året før.

Sysselsettingen i næringen, som også omfatter utenlandske sjøfolk på norske skip, økte noe i løpet av året. Antall sysselsatte, selvstendige og lønnskakere er foreløpig beregnet til 45 600 for 2006, mot 45 100 i 2005.

Gjennomsnittlige fraktrater for de tre største skipsgruppene VLCC, Suezmax og Aframax falt noe i 2006 sammenlignet med 2005, men de er fortsatt på et høyt nivå historisk sett. Tankmarkedet er meget følsomt overfor svingninger i verdensmarkedet for olje, ettersom frakt av olje står for mesteparten av frakttinnetektene.

Fraktratene for tørrlast på verdensmarkedet gikk opp i andre halvår i 2006 sammenlignet med tilsvarende periode i 2005. Vekst i stålindustrien og høyere forbruk av kull har bidratt positivt til utviklingen i fraktratene for tørrlast. Utviklingen i Kina er viktig, og den sterke økonomiske veksten i Kina fortsatte i 2006. Tendensen fra de siste årene med store svingninger i tørrlastratene, fortsatte også i 2006, noe som kan skyldes mange delmarkeder med variasjon i tilbud og etterspørsel.

Kort om utenriks sjøfart

Utenriks sjøfart er en internasjonal næring. Et skip kan eies av et selskap i ett land, drives av et selskap i et annet land, og være registrert i et tredje. Eierstrukturen er ofte kompleks, og bidrar til at det i praksis er vanskelig å skille ulike lands sjøfartsvirksomhet. Nasjonalregnskapet regner inntekter og utgifter knyttet til driften av et skip som driftsinntekter og -utgifter for Norge dersom operatøren av skipet er norsk. Norske selskapers inntekter knyttet til utleie av skip til norske eller utenlandske selskap, ved såkalt tidsbefraktning eller bareboatbefraktning, regnes også som norsk produksjon. Norske selskapers datterselskap i utlandet, som ofte står for driften av selskapets skip, regnes ikke som norske selskaper, og inkluderes derfor ikke i norsk produksjon.

Skipets nasjonalitet bestemmes ut i fra nasjonaliteten til skipets eier. Hovedprinsippet er at den norske eierandelen skal være minst 50 prosent for at skipet skal regnes som norsk. Dette gjelder uavhengig av hvilket flagg skipet seiler under.

Definisjonsmessig ble innholdet i næringen utenriks sjøfart endret i forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 2006. Tidligere var supplyvirksomhet fordelt på næringene innenriks- og utenriks sjøfart. Fra og med 2004 ble supplyvirksomhet en egen næring. Denne næringen presenteres nå sammen med utenriks sjøfart i nasjonalregnskapets tabeller. Supplyvirksomhet holdes dermed utenfor begrepet Fastlands-Norge. Bakgrunnen for å definere supplyvirksomhet som en egen næring var vanskeligheter med å opprettholde skillet mellom innenriks- og utenriksfart. Det faktum at supplyvirksomhet er en oljerelatert transportaktivitet som er voksende på eksportmarkedene, var viktig for beslutningen om å holde supplyvirksomhet utenfor Fastlands-Norge.

Produksjon og faktoreterspørsel i utenriks sjøfart. Prosentvis endring fra året før

	Løpende priser		Volum		Pris	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Produksjon	3,8	3,2	-4,8	-1,7	9,0	5,0
Produktinnsats	2,4	-1,9	-4,8	-1,7	7,6	-0,2
Bruttoprodukt	7,6	16,5	-4,8	-1,7	13,1	18,6
Bruttoinvesteringer	63,3	12,7	50,0	5,8	8,9	6,6
Utførte timeverk	86,1 ¹	86,1 ¹	1,5 ¹	-0,0 ¹	2,3 ²	2,8 ²

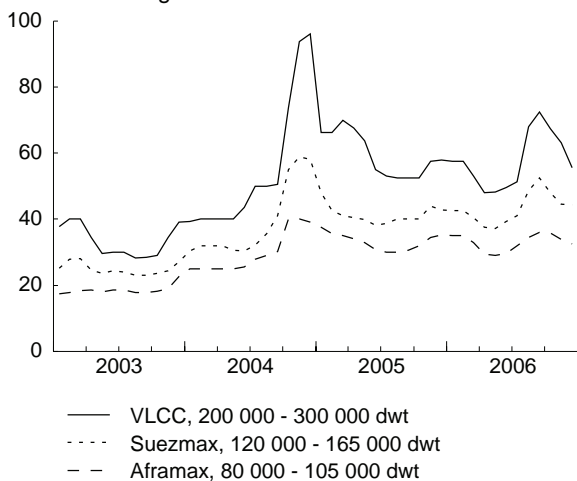
¹ Målt i millioner.

² Lønnskostnader per utførte timeverk (lønnskakere).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

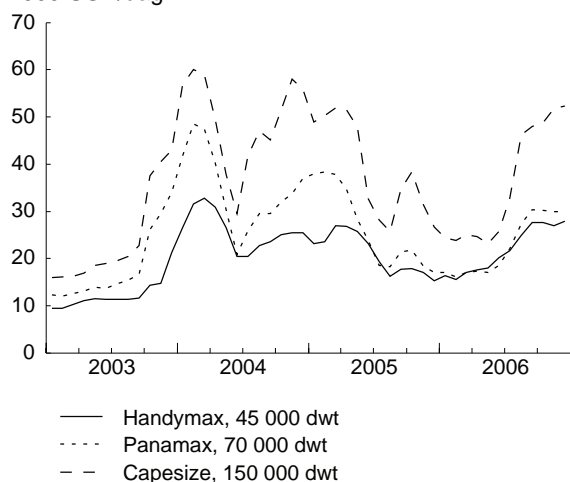
I løpet av årets tre første kvartal har den norske utenriksflåten økt med 100 skip til 1 742 skip, ifølge Rederiforbundet. Målt i dødvekttonn har det vært en vekst på 4 prosent for de tre første kvartalene i år sammenlignet med samme periode i fjor. Verdien av den norske utenriksflåten var ved inngangen av 2006 på 222 milliarder kroner. Total verdi på ordre av skip og rigger har økt sammenlignet med 2005. Den var

Utvikling i fraktrater for frakt av olje. Tankindekser 12 måneders tidsbefraktning 1000 USD/dag

Kilde: Fearnleys Monthly.

Utvikling i fraktrater for frakt av tørrbukk. Tørrbukkindekser, 12 måneders tidsbefraktning 1000 USD/dag

Kilde: Fearnleys Monthly.

100 milliarder kroner og omfattet 324 skip ved utgangen av tredje kvartal 2006.

Sammensetningen av den norske utenriksflåten endret seg lite i løpet av årets tre første kvartal. Tørrlastskip, offshore serviceskip og kjemikalietankskip er de dominerende skipstypene. I antall skip er andre tørrlastskip den største gruppen med 32 prosent av totalen. Målt i dødvekttonn er tørrlastskip størst med 19 prosent.

Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge

I 2006 utgjorde de private tjenesteytende næringene om lag 39 prosent av bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge, målt i løpende priser. Det var samme andel som året før. Næringene bidro med 45 prosent av sysselsettingen i Fastlands-Norge. Private tjeneste-

ytende næringer omfatter i denne sammenheng ikke beregnede tjenester fra boligkapital.

Produksjonen av private tjenester økte med 6,9 prosent målt i faste priser fra 2005 til 2006, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Målt i løpende priser økte bruttoproduktet med 7,3 prosent. Antall sysselsatte i privat tjenesteyting økte med 3,8 prosent fra 2005 til 2006 mens arbeidsinnsatsen målt i utførte timeverk steg med 2,9 prosent. Forskjellen i vekstratene skyldes først og fremst at det var to færre arbeidsdager i 2006 enn året før, men stigende sykefravær spilte også en rolle. Fra 2004 til 2005 var forholdet motsatt som følge av redusert sykefravær. Sysselsettingen økte da 1,3 prosent, mens antallet utførte timeverk økte 1,5 prosent.

Forretningsmessig tjenesteyting, som blant annet inkluderer eiendomsdrift, databehandlingsvirksomhet og annonse- og reklamevirksomhet, står for om lag 30 prosent av produksjonen i de private tjenesteytende næringene. Det var en betydelig vekst i produksjonsvolumet i disse næringene både i 2005 og 2006, på henholdsvis 7,7 og 10,0 prosent. Det var spesielt omsetning og drift av fast eiendom, arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet, samt formidling og utleie av arbeidskraft, som bidro til veksten. Næringen hadde en vekst i sysselsettingen på 8,8 prosent og i utførte timeverk på 8,1 prosent i 2006. De høye vekstratene har sammenheng med at dette er en arbeidsintensiv næring, og når vi har generell økonomisk vekst vokser sysselsettingen med produksjonen.

Varehandelen utgjorde 24 prosent av produksjonen i de private tjenesteytende næringene. Produksjonen målt i faste priser økte med 5,9 prosent, mens utførte timeverk økte med 1,5 prosent.

Foreløpige tall for næringene post og telekommunikasjon viser en samlet vekst i produksjonen målt i faste priser på 5,2 prosent fra 2005 til 2006. I postvirksomhet ble det registrert en nedgang for de tre første kvartalene under ett på 4,6 prosent. Ifølge omsetningen basert på tall fra momsregisteret var det en vekst i markedene for mobiltelefoni og internett på henholdsvis 6,1 prosent og 25,3 prosent for de tre første kvartalene, mens nedgang innen fasttelefoni og annen virksomhet innen telekommunikasjon dro den samlede veksten noe ned. Teletjenester blir stadig billigere og bidro til en prisnedgang for post og telekommunikasjon samlet på 1,8 prosent fra 2005 til 2006.

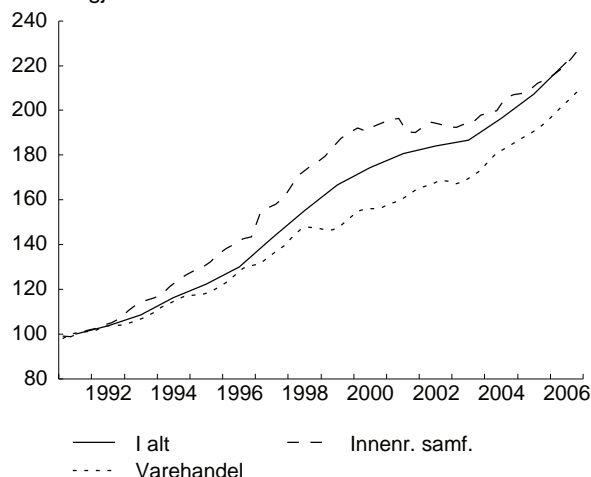
I finansnæringen viser foreløpige tall en økning i produksjonsvolumet på 9,4 prosent. Økningen skyldes hovedsakelig stor utlåns- og innskuddsvekst i bankene. Ifølge rentestatistikken har rentemarginene, det vil si forskjellen mellom innskudds- og utlånsrentene, vært lavere i 2006 enn året før. En mulig årsak til dette er fortsatt sterk konkurranse på lånemarkedet. Den lave rentemarginen ble likevel kompensert av låne-

veksten, slik at produksjonen målt i løpende verdi økte med 5,6 prosent. De foreløpige tallene tyder ellers på at produktinnsatsen målt i faste priser økte svakere enn produksjonen, slik at volumet til bruttoproduktet i finansnæringen økte med hele 12,3 prosent. Sysselsettingen målt i utførte timeverk økte med 1,7 prosent fra 2005 til 2006.

Veksten i produksjonsvolumet av jernbane- og sporveistjenester fortsatte, og foreløpige tall viser en økning på 6,7 prosent fra 2005 til 2006. Både NSB og Flytoget fortsetter sin positive utvikling, og Oslo Sporveier hadde et nytt rekordår. Ikke siden de første etterkrigsårene har så mange reist kollektivt i Oslo. Prisutviklingen innen jernbane og sporvei viser en oppgang på 1,0 prosent.

Foreløpige tall for luftfartsnæringen viser en økning i produksjonen i faste priser på 8,5 prosent fra 2005 til 2006. Dette gjenspeiler sterk økning i antall passasjerer, rapportert i tall fra Avinor. Ellers økte prisene på luftfartstjenestene med vel 3 prosent i 2006 og førte til en svak økning i driftsresultatet sammenlignet med året før.

Produksjon i privat tjenesteyting, Fastlands-Norge utenom boligjenester
Sesongjustert. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Private tjenesteytende næringer. Fastlands-Norge. Nivå og endring i prosent fra året før

	Produksjon					Utførte timeverk			
	Nivå ¹ 2006	Endring volum		Endring pris		Nivå ²		Endring	
		2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Varehandel	284,9	4,1	5,9	2,5	1,3	475,3	482,3	1,3	1,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	50,6	2,9	4,8	1,1	3,2	90,7	92,4	0,7	1,9
Innenriks sjøfart	6,9	-5,1	7,3	-7,8	14,1	13,8	13,8	-2,8	0,4
Transport ellers	149,9	2,9	5,3	3,7	2,5	167,8	169,5	1,0	1,0
Post- og telekommunikasjon	76,6	3,3	5,2	-0,3	-1,8	51,7	50,9	-2,0	-1,6
Finansiell tjenesteyting	110,3	6,7	9,4	-3,2	-3,5	76,1	77,5	-0,1	1,7
Forretningsmessig tjenesteyting	358,2	7,7	10,0	2,6	3,3	334,1	361,4	3,4	8,1
Personlig tjenesteyting	150,4	5,5	2,8	2,1	3,6	253,0	256,5	1,4	1,4
Sum Private tjenesteytende næringer	1 187,9	5,2	6,9	1,7	1,8	1 462,5	1 504,3	1,5	2,9

¹ I løpende priser, milliarder kroner.

² For lønnstakere og selvstendige, i millioner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.